

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Lõuna ajaloo kateeder

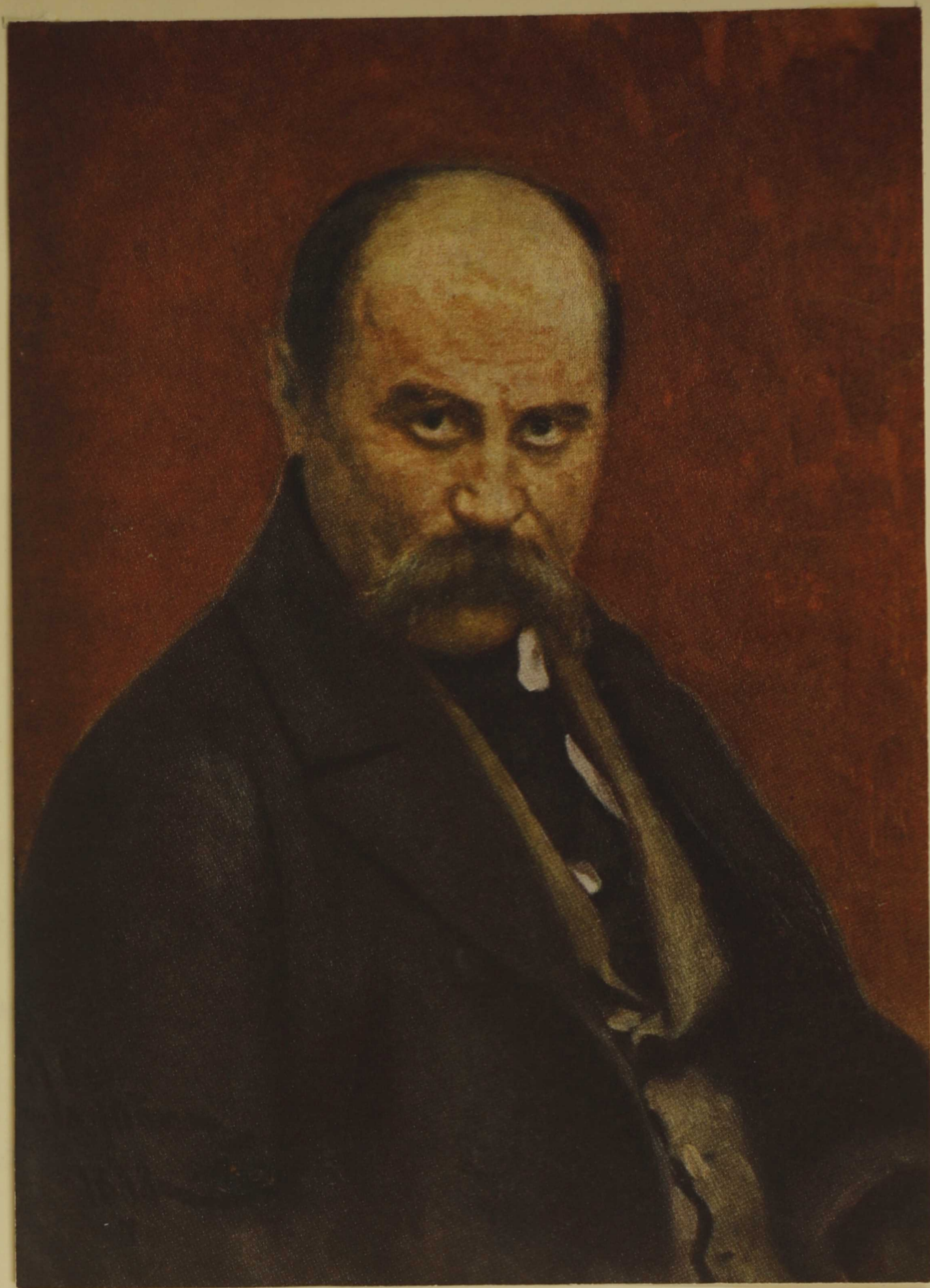
T. G. Ševtsenko
võitluses ukraina
rahva vabastamise
eest

Diplomitöö

Helju Nikken

TRÜ NSV L ajal. kat.
nr. 1377.

Tartu 1958

С давнего времени: молодость трудная,
Палкая страсти, надежды, увлечения,
Смелые рчи, борьба безрасудная,
Вслед затем долгие дни заточения.
Все он изведал: тюрьму петербургскую,
Справки, допросы, жандармью любезности,
Все — и раздольную степь брянбургскую,
И ее крепость...

Некрасов, Н. А.
Полн. собр. соч. и жизнь,
т. 2, кн. 106.

Essõna.

XIX sajandi rnu revolutsioonilise demokraatide hulgas kuulub rõjapaistev noht suurele arvaina kunstajale ja maalikunstnikule Taran Grigorjeviti Šeršennokole.

Kogu oma elu ja revolutsiooniline tegevus sidus T. G. Šeršennok arvaina ja kõigi Venemaa rõhutatud rahvaste võitlemuga oma rahvaimise eest. Feodaal-põrisonjusse Venemaa raskis tingimustes XIX sajandi 40-60-ndail aastail astus ta etile kui põrisonise talupoegade revolutsiooniline protesti ja võitleva lauliku, kui talupoegade revolutsiooni kunstaja.

Kogu oma loominguga muutis Šeršennok võim-saks ulovani põrisonjusse korra ja iseloomu vastu. Selles võimatus ja ennatsalgavas võitlemis tegevus arvaina revolutsiooniline demokraat.

raat näinäs oma aja esindliku inimestega - uu
revolutsioonilise demokraatidega.

Nagu kõigil rahva tunide eest võitlejatel
tsaari- Venemaal, oli ka T. G. Šeršeni elu-
te raske. Oma 46 eluaastast oli ta enam
24 päeva. Tsaarivalitsus, kes igati püüdis ta-
ristada vaba mõtte arengut, saatis ta 10 aast-
taks asumisele ilma õigusta kirjutada ja
joonistada. See otsus oli erandiselt julm. Oma
pärius kirjutas Šeršeni kellest: „Kui ma ole-
sin olud julmur, keemija, ka siis ei oleks
võidud mulle võlja mõelda rõngemat karistust
kui saata mind üksikult Gumburgi korpuse
soldatiks... Ja kõigile lisaks on mul veel keela-
tud joonistamine. On ära võetud minu viitsa
olemasole eilsaim osa! Saatanana enda esistu-
mise poleks tribunali võimud langetada karimi-
mat ja ebainimlikumat otsust. Aga kohtuotsuse
nidamatud täitjad võivad kelle ulla hõmmastara
täpusega.“

Kuid raskeid asumisaastad ei murend
püüdi suurt töötajat ja võitlusvaimu, ei sundi-
nud teda tagama oma tööspidamistest. Nad
ainult tugerdasid tema riha isevalitsuslik-
põisoyusliku korra vastu, tema kirgliku püü-

1 Шаповал Шершенко, сохранил сочинения в своем доме,
т. 5, Москва, 1955, с. 24.

du oma rahva vabastamiseks. Vaatamata sellele, et T. G. Šeršenko sai vabana elada kõigest 12 aastat ja sellestki suurema osa III osakonna jõulvõlde all, on tema loominguline pärand väärduselt suur ja väärtuslik.

Kõesolevas töös on püütud anda ülevaade T. G. Šeršenko võitlemist isikvabuse ja põlvkonna vastu. On püütud esile tõsta tema kirjandusliku loomingu ja maalikunsti üha paremine, mis tegi temast võitleja mitte ainult vabaira, vaid kõigi Venemaa võetud rahvaste tunide eest.

Töö kirjutamisel on kasutatud peamiselt alljärgnevat materjali T. G. Šeršenko, "Kogutud teosed". Need sisaldavad enamik tema muusloomingut, jutustustest, tema päeviku ja kirjad. Šeršenko-maalikunsti loomingu esimeeste ühiskondliku võitleku motiivide analüüsiks on kasutatud Kõnni Rinkliu T. G. Šeršenko Muuseumi ühistamiseks saadud materjali. Eelpoolmainitud muuseumi 22 saali sisaldavad enamik Šeršenko maalide ja joonist originaalidest, millede arv ulatub ühele tuhandele. Muuseum on väärtuslik ja ammendamatu T. G. Šeršenko loomingu tundmaõppimise allikas. Kirjutavaid ehitajate suure kunstnik-proudi eest võib jutustada muuseumi töötaja

T. G. Štšerbas kolmanda põlve uigulane F. P. Štšerbas.

Monograafiast T. G. Štšerbas kohta on kasutatud J. D. Dmitenko „T. G. Štšerbas ühiskondlik-politiline ja filosoofiline vaade“, mis analüüsib küllalt põhjalikult suure ukrainalase revolutsioonilise demokraadi elu ja loomingut. Eelasti on töö kirjutanisel kasutatud veel lähemaid teid Štšerbas kohtavalt autorilt. Kirjandusliku nimetatud M. Novikovi „T. G. Štšerbas — suure ukrainalase revolutsioonilise demokraat“,² M. Poljakovi „Taras Grigorjeviti Štšerbas“,³ E. P. Kiriljuki „T. G. Štšerbas — suure ukrainalase poeetiline-demokraat“,⁴ M. Tšelani „T. G. Štšerbas — reitaja ukrainalane ja tema rahva võitlustest“⁵ ja ühela tita. Enamini nendest töidest on üldistava iseloomuga ja ühela ühtlasjalist ülevaadet T. G. Štšerbas reitunud tsarismi

1 J. D. Dmitenko, ühiskondlik-politiline ja filosoofiline vaade T. G. Štšerbas, Moskva, 1954.

2 M. Novikov, T. G. Štšerbas — suur ukrainalane revolutsiooniline demokraat, Ukrainalane revolutsiooniline demokraat, Moskva, 1954.

3 M. Poljakov, Taras Grigorjeviti Štšerbas, Moskva, 1954.

4 E. P. Kiriljuk, Suur ukrainalane poeetiline-demokraat T. G. Štšerbas, Moskva, 1954.

5 M. Čelan, T. G. Štšerbas — võitluste eest ukrainalase ja russalase rahva vahel, Ukrainalane revolutsiooniline demokraat ühela sõprus ukrainalase ja russalase vahel, Kieve, 1955.

ja põrisesjõe vastu, tema uhtumist etuvalmistata-
tavam talurahva ufermi. Vaatamata sellele, et
lühikene revolutsiooniline vaated kajastuvad
nii tema uyardustliku loomingu kui ka maali-
kunstis, rõõituvad siin nimetatud autorid suure
revolutsiooniline demokraadi vaitluselvana vaid
toma uyardustliku loomingu ja ei puudeta tema
maaliunsti vaitlurat iseloomu.

I pt.

Ukraina majanduslik areng xix sajandi
I poolul.

xix sajandi I poolul Venemaa ja koos sellega ka Ukraina sotsiaal-majanduslikku olukorda iseloomustas feodaal-pärisõigusliku konna lagunemine ja kapitalistliku võtete kujunemine. Üha enam arenesid kaubalis-rahalised võtete ja hülkaubandus, tihenes naturaalmajanduse lagunemise protsess. Koos sellega tugevenes ka pärisõigusliku võtete ja kasvavate antagonistilised vastuolud. Kõõrdingimused kapitalistliku tootmisvõtete tekkes ja arengus.

Mõistmise kuni poliitilise tugevdamiseks Ukrainas teostati pärisõigusliku õiguse edasist laienesdamist; laienes feodaalide suurmaavaldus. Aadul

piüdis igati laiendada põlisajaliku hõtku ja kaevata ena rütu ka tööstust ja laiemvat rik- ja rühturgu. Nüman aga rüjus fodaal-põlisajaliku rütk raamidest. Kuigi teotline jüduude edatim erung müdis uut, kapitalistilise tootmisrükid, piüdis tsaarivalitsus Ukrainas val igati säilitada fodaal-põlisajaliku tootmisrükid. Nü testas tsaarivalitsus val 1793. a. talupöögade põlisajastamiku Vasema Kalda Ukrainas ja 1796. a. laiendas seda rüdu ka Stepi Ukrainale.¹

Pöran Rzeczpospolita tüst jagamist (1795) sündus Parema Kalda Ukraina tsaarivalitsuse rümu alla ja rüttus ta ühiskondliku-majandusliku ring koloniaalpolitika üldise orbiiti. Tsaarivalitsus ardis Ukraina jü poola mõisnikkude rütk rütk aadlike üigund. Ukrainas, nagu kogu Venemaal üriüna, rütmüts 1861. a. reformini fodaal-põlisajaliku majandusrükim.

XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi I poolel emardatid Ukraina rahvamajandus ünu tätku- ja tüud ja laadad. Aruks elar rütk kaubandus. Tugevris majandusliku tüde Ukraina kasvatati linnade ja ürimvat rüajonide rütel. Ukrai-

¹ Вери развитий народного хозяйства Украинской ССР, Москва, 1954, с. 30-31.

na laadud muutused ülevaamalistes tooraineturgudes; see sõitis kogu kaupmehi Moskvas ja paljudest tihkest Venelinnadest Ukraina põllumajandussaaduste koguhooldamiseks ja Venelinnadest saaduste müümiseks. Suga oli Ukraina majandusliinult tihedalt kootud kogu Venemaa majanduseluga. Suured osa ettevõtteid Odessa ja Nikolajevsadamades, mis olid kaubanduslikult ülevaamalist töötanud.¹

Kaubatootmine ikkordast kuni ühineb ühe kapitalismile, vaid valmistab aktiivset ette tingimusi kapitalismi arenguks. Eriti ilmub avaldus see teostus. Ukrainas oli laialdaselt arenev väikeäritöö ja talupidajate väikeäritöö, mis sai manufaktuuride tihedusega kaunist. Esimajajates tuleb märkida reformi Ukrainas kavas kauni- ja linatööstuse laia ulatusega. Eriti paitavad kellestki hilma Poltava ja Podoolia kubermangud, kelle toodang on kaugel ühe Ukraina püüde.²

Metallitööstus oli reformi Ukrainas kavas vähemalt nõrgalt arenev. Ainult mõned Parema Kaldal Ukraina kildades tegelus elavikend liht-

¹ Н. Н. Мещенко, И. Турчанин, Разлоомные феодално-крепостнической системы в сельском хозяйстве Украины первой половины XIX в., "Вопросы истории", т. 9, 1955, с. 136.

² Википедия, с. 32.

samade metallist esemet valmistamisega. Tõlbe mõni-
da, et talupoegade väntööstus reformielsele ajajär-
gul Ukrainas oli suurend tunduvat nõrgemini, kui
Venemaa uskuis kubumangudes.¹

Peter I ajast kui XIX sajandi usapaiga-
ni etendas Ukraina majanduslikus elus suurt osa
manufaktuur. Ta kiirendas majanduse kaubalistum
arengut ja fodaal-põrivojusliku riiki lagunemist.
Tsarismi majanduspoliitika eesmärgiks oli manufak-
tuuride laiendamise. XVIII sajandi lõpul oli Ukrai-
nas suur arv väike maaga ja maata kirkumid,
kus olid manufaktuuride palgeline töötajad peami-
sus olinas. Tõsi küll, suurel manufaktuurid kas-
tandid laialdalt ka põrivoist talupoegade und-
tööd, mis oli tunduvalt odavam palgatoelise emant.
Tööstuse arengule Ukrainas sel perioodil osutas
suur potentsiaal mõju ajaolu, et läbi Ukraina
sõrduid eilvenemaalise tööstusega kaubateid.²

Paljud tööstusettevõtte Ukraina tekkid
tarridest rakeldada arme ja laevastiku nõud-
misi (salpetri- ja tubanavabrikud).

XIX sajandi algul rajati uida uusi tööstus-
ettevõtteid. Arekid edasi dugarui valutehas,
tööstuspiirrotutehas, küeni orseral. XIX sajan-

¹ Орепу..., lk. 33.

² ilid., lk. 33.

di 20-ndail aastail algas ka dekri barmis inter-
sime ühisestamine. Kirjeteostuse laiendamise
arvits valitsus sõi liukohti ühendile eritiuile.¹

xviii sajandi lõpul ja xix sajandi esimesi-
gas emandariid ühainas tööstuse suure ulatuse
aastile ühendavad tööstuseühused. Nii emand
xix sajandi 50-ndail aastail koloonia ühber-
mangus erinoha krato fangeino ühendused. Tema
vabriid eiid kiustatud tollaigse ktrina üima-
se rona järgi.²

Manufaktuuride teoainetamine allinasi ei mõli-
majapidamises. Juba xviii sajandil kannas ka valitsus
pöörama tõhulpanu teoainet räumile. Sajandi 30-
ndail aastail loodi suurel laabafarmid, et ühendus-
tada teoainet kalvimanufaktuuridele. Juba Peter I
ajal loodi ühainas ühendandelt lei teoainetbaas
tubaratööstusele. See varutas ka Peterburi ja Mosk-
va tubaratavabriid.

Paljudes manufaktuurides kasutati 19. sajandil
juba palgalist tööjõudu. See aga tõendas, et
need manufaktuurid eiid oma ühendandelt kapitali-
lõtkuud ja emandid ilmitid majandusliale ühend
manufaktuuride es, mis tugineid ühend ühendandele.
See näitas ardi: Kien ühbermangus kapitali-

¹ брест. . . , л. 33.

² ibid. , л. 34.

talistlikel oluskel töötav manufaktuuri ühe tööpingi kohta kolm korda enam toodangut kui feodaal-
lari positsiooni manufaktuuri, millele oli vajatud talu-
peigade sundtööle. Samal ajal oli ka toodangu kvali-
teet siin tunduvalt madalam.¹

Töotliku jõudude aruümise ja ühiskondliku töö-
jaotuse tõukas ukraina mõisamajapidamised
ettevõtteks ja tingis nende suurema kaubaliku-
se. Kohandus kasvava si- ja välisuru nõudele ja
aetuna kasumitark, suurendasid mõisnikud mitte
üksnes oma põllumajandusliku toodangut, vaid püü-
sid ka ise osa võtta tööstusliku tootmisest - põllu-
majandusliku toorainete ümbertöötlemisest.²

Kaubalis-rahalist võtet aruümisega tugines
mõisnik ning rahalist kasumit järel. Suurenes
mürgatavalt talupeigade koosseis. Oma konkreetse
väljenduse leidis see talupeigade võrgivalduse maatus-
tamise ja maavalduste veel suuremas kontsentreerumises
mõisnike kätte. Kuna ukraina mõisnike valduses oli
suurem osa maast ja nad eksploatsivad põliselt
talupeigade tasuta tööd, tootid ukraina mõisni-
kid umbes 90% kogu kaubavahetust ja tunduva osa
tehnilise kultuuri.³

Ühes vanimas tööstuskeskuses, mis tekkis mõisais ja

¹ Буржуазия..., с. 35.

² Мейсенко, с. 137.

³ Буржуазия..., с. 31.

tugines põlvkondlikule tööle, oli võimajõudamine. XIX sajandi 40-50-ndail aastail tõis kõrgis Ukrainas ubermangudes loendada sadu sõnavoravabrikuid. Nii näiteks oli Poltava ubermangus 1845. aastal 457 sõnavoravikut, Karkoni ubermangus oli 1851. aastal 300 ja Kiievi ubermangus 1843. aastal 408 sõnavoravikut.¹

XIX sajandi I veerandil tekkis Ukrainas tekstiilitehnika - julditehnika tootmine. Esimene sõnavoravabrik Ukrainas ehitati 1822. a. Kiievi ubermangus. XIX sajandi 40-ndail aastail tegutses Ukrainas juba 192 sõnavoravabrikut.²

Sajandi keskpaigas lisas Ukraina sõnavoratööstus uue areutehnika. Ehitati kogu aja kohta küllalt uusi sõnavoravabrikuid, mis olid varustatud esmajärgulise tehnikaga. Nende üldarv oli 1854. aastal 176. Tuleb mainida, et Venemaal (kaalulgas ka Ukrainas) algas tööstusliku pöörde arendis tõus kapitalistliku tööstuse edasise arengule, mis oli rajatud palgatööjõule. Kapitalistliku vabrikute poolt manufaktuuri võljatõrjumise protsess oli eriti aktiivne Jekatereinoslari, Karkoni ja Podoolia ubermangus, kus 1861. aastaks mõisamanufaktuuriid paasegu kadusid. Vabrikute tööstuse arengut iseloomustavad kuju-

¹ бреху... , л. 35.

² ibid. , л. 36.

kalt järgmine andmed: ¹

	1828	1869
Mõisnike vabariigid	53,8%	5,8%
Vabapalgalisele tööle raju- tud vabariigid	46,2%	94,2%
Põrisoosid töölisi	74,4%	26,3%
Vabapalgalisi töölisi	25,6%	73,7%

Sega näeme põrissoosjudele võtta järk-järgu-
lit eakummit, mis objektive ajaloolise mõeldaväsk-
matuse tõttu andis talle progressivamaile teotmis-
suhetele. XIX sajandi usupäigas ühendas kauba-
lis-tööstusliku kapital end kõigis tööstuskarvades.
Mõisavajajadandamine salitakid edasi ainult too-
ainaga varustaja tähtsuse.

Reformideks ukraina tööstuses oli väga eri-
rud talupoegade-põrissoosjate rentimise mõisrikkelt.
See paluamine vorm oli ena majanduslikult olenu-
lt analoogiline talupoegade-põrissoosjate kirjutu-
misega ettevõtjate vabariikide juurde, mis lüdis aht
Parema Kaldes lürainas. Et mõisrikked andsid ena
põrissoosjate "rendile", oli väga leitud nõtkus. Põri-

¹ Орепу..., л. 36.

syade töö tõotlikkus mõisamajapidamises ei rü-
võrd madal, et mõisnikud pidanud tunduvalt kasu-
liumaks neid ustida kui kasutada oma majapida-
mises. See oli selgus tervistunus põrisõrjuse rühm-
vast rühmit.

Kaubalis-rahalist rühmit arvamise arvaina
põllumajanduses tõi endaga kaasa talupoegade
ühitumise. Talupoegade jõuad ladvanikt, mis loogus
raha liiguasurõtmis ja kaubalis-tööstusliku tegev-
se tule, etis nende lastumid talupoegade hingi-
maid. Istuvad omale itiliku vabaduse, muutunud
nad kaupmestiks ja ettevõtjains. Kannaas kujumma
arvaina maanodatus.

Talupoegade lastumise tõi endaga kaasa uue
ühiskondliku klassi - kilaproletariaadi kujumise.
Tõmame teie uues kapitalistliku rühmit tundege rava
aega enne tööstusliku pööret, et kujumise klassis
tööstusliku pöördle kujumise tingimustes. Kapitalist-
liku rühmit arengu oelinas esans arvainas en üti-
mest väimeest ja ajaloosikt saatumst, nende enproprie-
nemist ja muutumist palgatöölisteks. K. Marx on
iseloomustanud seda protsessi järgmiselt: "... protses-
s, mis loob kapitalistliku vahetorra, ei saa olla midagi
muud kui tööliku lahutamise protsessi koma töötingimus-

te emandist, - elline protsess, mis ühelt poolt muu-
dab inimesed liud datus- ja tootmisvahendid
kapitaliks, teiselt poolt aga muudab otused teot-
jad palgatööliskes." ¹

Teisemataks kapitali etalgu akumulatsiooni
protsessi on võigivalda inimese väikesteotjate üni-
derimise, kriipetas K. Marx alla, et ellu prot-
sessile on inkoopulid "... paljude inimese tööes-
liu emandi muutumise võituste gigantseis emandis,
seuht rahvahulade eksproprieerimise maast, datus-
vahendite ja tööriistadest, - see nõutav ja vauva-
riias rahvahulade eksproprieerimise on kapitali
ajaloo proloog." ²

Võitv teotja eraldamine tootmisvahendist,
se tähendab tema eksproprieerimise, on ülmise-
uus lihtsaubateotmiselt kapitalistlikule. ³ Kapitalist-
lik teotmise teinise rahalist riivist kogumise
tulenuka võituste näht ja paljude töötajate lastu-
ria tulenuka.

Töötavad massid, kes olid ilma jätud tootmis-
vahendist, olid unritud müüma oma tööjõudu kui
kaupa. Kümned tuhanded lastunud taupesjad
pidid tööjõu võival töötama anuua vilans-
dastu majandis. Väitv feodaalk teotmis-

¹ K. Marx, Kapital I, Tallinn, 1953, lk. 662

² ibid., lk. 661.

³ V. I. Lenin, Tööd, 3. r., Tallinn, 1953, lk. 42.

riigi riips arendid kapitalistlikud kihid. Kujun-
did välja uue areneva ühiskonna põhilaksid —
võimatus ja proletariaat. Kuid 1861. a. reformi-
järel ühiskonna põhilisteks klassivastupidust mõisni-
ke ja miljonite pärisoist talupoegade vahelised vastu-
olud.

XIX sajandi 40-ndail aastail suurens
mängatavalt talupoegade eksploateerimise mõis-
nike poolt. Põllumajandusliku tehnika tase oli maal
drammaatiliselt madal. Reformiulms Uurainas oli asadim-
mõisnike käs 70% kogu maast, mille keelus kuni
60% talupoegade arvust.¹ Väikesed talupoegade
jassmaad, saagimise rasked täieliku maastutamise. T. g.
Jurtienko kodumajas kirjeldab, et 2/3 talupoega-
dest maata ja ilma hobuuta.² Talupojad eass-
tusid ülejäänäiva töi all. Mõisa tööjõu keures
4-6-ku päevali nädalas. Seda nimetat tiutsut
ja talupoegade rasmet olukorda kujutas kuu-
urainas poolt T. g. Jurtienko hiljem saageli ema
loomingus.

Samal ajal suurens mõisamajapidamiste rōlas-
tunimise. XIX sajandi 50-ndail aastail oli ke saaru-
tarid katastroofilik ulatus. 1856. a. oli pandi-
tud ligi 24% mõisamajapidamistest ja ligi 53%

¹ Сеузенко, л. 136.

² Толыков, л. 7.

põrisest talupoegade üldarvust.¹

Setimaal ja rahvoolu rühmide ühes põrisest talupoegade arvistidest ühe võimsa vastulöögi. Iga aastavahetusega, eriti xix sajandi ii veerandil, kasvas üha enam talupoegade üldarvu arv feodaal-põrisest rühmide rühmide vastu. Alljärgnev tabel annab kindlaks ülevaate talurahvarühmituse kasvust nagu Venemaal xix sajandi i poolel.²

Aastad .	Üldarvu arv.	%
1801 - 1810	83	6
1811 - 1820	124	8
1821 - 1830	156	11
1831 - 1840	143	10
1841 - 1850	351	24
1851 - 1860	591	41
1801 - 1860	1448	100

Siiski ametliku andmete järgi oli Venemaal N. G. Turtchenko lapanõlv ja noorusaastail (1814-1825) ühe 200 talupoegade üldarvu. Suure ulatuses emandus talurahvaliidumise kollektoria

¹ Мещерко, к. 138.

² Э. И. Лихков, Очерки истории крестьянского движения в России в 1825-1861 гг., Москва, 1952, к. 5.

ja küün ukuumangus.¹

Aastast aastam suureks mõisnike juurde
õvapagunid põrivate talupoegade arv, mis jär-
duid salaja lõunam ja kaunaaatim. Tagerid
kallalutungid mõisnikele, raskhannamind trivil-
tõimudele. Erandult suure tõttu emandas
talurahvalikumine Pauma-Kalda Ukrainas Ustim
kaupluse juhtimisel. Ülestõus kestis 1812. - 1835.
aastani. Rõhutatud rahvamaid nõigid Ustim
kaupluses oma kuniid kaitsjat ja juhti röötu-
us mõisnike vastu. Oma rõhutatud röötlusga, va-
rudek mihison ja tohtjõuga rööti kauplusek
rahva armastuse. Tema nimi ja röötlus emas-
dand veel tema eluajal legendaarne kuulsus.

Ukraina ja tiste tsari-Venemaa rõhutatud
rahvate kõige õlamas vaerlanus eli tsari in-
valitsus. Tugimduis kohaline mõisnik ja kodaniku
reaktsioniline eadriku, ajas tsarism mittevõre
rahvate julma rahveteiku ja koloniaalku rõhumi-
k politinat. Ukrainas lõimatas tsarism retri-
kult rahveteiku vabadusliikumist, keredes maha
piisid ukraina röötu leoniku. Tä tustas
rõgivaldalt vaxtamispolitinat ning taistat
ukraina uku ja kultuuri õungut.² Briti julmelt

¹ Толдыков, с. 7.

² Tehtid Ukraina Venemaaaga taasühinemise 300. aastapäeva
kohta (1654-1954), Tallinn, 1954.

suruti maha talurahvarahutund. Rõnga enespluatu-
rimis, ranglaste hulgemis ja kurniteõga piirdis tra-
vism lõmmatada kasvavat revolutsioonilist võitlust.

1825. a. detsembris - 1826. a. jaanuaris
toimus Tiernigori polgu ühistõus küeni uubermaa-
gus. Laialdane vastukaia liidis ne talurahva-
mattides, kes tõid üles, et vabanda pärisõjusest
ja saada maad.¹

1830. ndast aastast alates kasvab talurahva-
rahutest laim veel enam. Toimus üda avalikke
võljalõstmisi, mis andis tunnustust sigavate artago-
nistlike vastuolude olemasolev feodaal-põrisõjus-
liku süsteemis. Talurahva kodalisminvastane võit-
lus, mis taarab suurena osa Ukrainna maid, võl-
jendus ülise jõuga XIX sajandi I pooli jõng-
mistel aastatel: 1820-1826; 1830-1831; 1847-
1848; 1855-1856; 1859-1861.² Mida rohkem
idari, üda tugivamini nõigutakid nad põrisõjus-
liku korra alustugeid. Oli üllaldane väikest
rihjet vabadek saamise võimalikke ja talupojad
astoid võlja võitlulle oma vabamimist. Üriline
jõu emandas ne aastail 1847-1848.

Talurahvaliidumimist, üles stühilimist ja õugarimist
rimata, ei võinud veel muutuda revolutsioonias

¹ Луккоб, lk. 25.

² Брешко..., lk. 40-41.

tsarismi ja pärisõjuse vastu. Pol pärisõjale peu-
dus veel järjekindlalt revolutsiooniline klass - proli-
tariaat, mis elas olude tõimelise juhtimise revo-
lutsioonilise talurahvaga ja võima need lõpliku
teiduri.

Sünnohal tuleb rõhutada, et Ukraina kodan-
like natsionalistid propageerivad ajalootadus
etadeadustiku "ühtse teooriat" Ukraina
rahvuse mitmekesisusest, püüdes igati moonuta-
da feodaal - pärisõjuse süsteemi lagunemise
protsessi. Nad ütavad talurahva võitlevat päris-
õjuse vastu, ütavad feodalismi arengut Ukrainas
ja näevad "prola - ruse feodalismi" ja "ruse
kaubandusliku kapitalismi" tekkest Ukrainas.
Samuti ütavad nad mässamajapidamise kriisi ja
talupidajate laostumise Ukrainas. See aga tähen-
das XIX sajandi I poole Ukraina talurahvaliku-
muse sotsiaal - majandusliku olukorra muutumise.¹

XIX sajandi I poole üha suurenenud talu-
rahvalikud võimused feodaal - pärisõjuse
korra alustajad ja teitid oma elustavate mahla-
dega suure revolutsioonilise demokraatide V. G.
Belinski, A. J. Kerzeri, N. G. Tšernõšovsi, N. A.
Dobrovolõvi ja P. G. Šutõenko revolutsionilist

¹ Шугенко, с. 136.

protesti ja võimast kodalisemivastast propagan-
dat. „ Kõi ei sõltunud ehk Belinski meelest kirjast
Gogolile ... pärisorjusele talupoegade meelest? ..
raevakulnade meelepahast pärisorjuse järmuste vastu? ”
kirjutas V. I. Lenin. Samuti võis öelda ka T. G.
Tšerkovno kohta. Ümbritseva pärisorjusele tege-
lindude mõjul ujumised tema revolutsioonilised vaa-
ted ja temast sai lepitamatu võitleja isevastuse
ja pärisorjuse vastu.

^{Talv. 1953}
1 V. I. Lenin, *Teosed*, 16. k. lk. 110.

II pt.

T. g. Šeršenko võitlemis põlisõjuse ja
isevalitsuse vastu.

XIX sajandi keskul tekkis ukrainal rahva
vabaduse võitlemis tähtsate väärnõuete ja geograafilise
põhja ja revolutsioonilise demokraat Pärani Grigorje-
vitsi Šeršenko.

Šeršenko sündis 25. veebruaril 1814. aastal
Küri kubermangus Morintsõ¹ külas põlisõjuse talu-
poja perekonnas. Kaotades vanemad ema ema
ja isa, sai Šeršenko juba lapsepõlves tunda pal-
ju muret ja rüüstust, nagu põlisõjusele kova
õudus.²

Juba varasest lapsepõlvest ilmnis Šeršenkol rah-
duses ja kuni joonistamise vastu. Ukraina maali-
lise loodus, tema imelised rahvalaulevad roodur-
tandid tulvaks kunstnikku ja pöördi arengust.

1 T. g. Šeršenko autobiograafias - kirjeldama külas.

2 III. Ušakov, m. 5., lk. 7.

Nüütüknimne aastalt rüti Jürtienko turni-
jans- joodupõitias noore mõisniku P. Engelhardt
juurde. Koos rimanga rüti ta 1831. aastal
Peterburi. Algas uus töötis periood noore kunstri-
ku elus. Nimelt juht sün, Peterburis, Venemaa suuri-
mas kultuurilises keskkus, kujunes T. G. Jürtienko
maailmavaade, kujumid tema ühiskondlik-polii-
tilised vaated, avaldus täielikult tema kunstniku
ja poeeti talent.¹

Mõisnik Engelhardt, märgates Jürtienko suuri
kalduroni maalikunstile, ardis ta õpilaneks maali-
kunstnik V. Sirjani. Peterburis tutvus Jürtienko
ema kaasmaalase kunstnik T. Soienkoga, rimane
rahvusest aga K. Büllowi, A. Venetianovi ja V.
Žukovsiga. Selles ringis kindis ja teostus noore
arudeks kunstniku ja poeeti põhisõjunkt võlja-
ostu plaan. K. Büllowi poolt maalitud V. Žukovski
portree müügist saadud 2500 rubla eest osteti
T. G. Jürtienko 22. aprillil 1833. a. vabaks.²

Juba enne lõplikku vabaksmist põhisõjulist
sõltumust üllatas T. G. Jürtienko Kunstide Akade-
miat. Pärast võljaostu sai ta kuu ametlikuks õpi-
laneks. Tema õpinguid juhatas muulus vene kunstnik
Karl Büllow. Jürtienko muutus varsti ühes tema

¹ Купцов, к. 6.

² П. Убрунко, м. 5, к. 9.

parimaks õpilane ja amastatumaks ulhimeks.¹

Jürtienko asus kirglikult õppima, viimastades füüsika, geoloogia, anatoomia, zooloogia ja astronoomia loenguid. Samuti luges ta palju iluviimandust, tutvudes Puškini, Lermontovi, Gogoli, Muravovi, Dantke, Goethe, Schilleri, Keemi, Shakespeare, Balzari, Byroni jt. teostega. Jürtienkost kujunes oma aja häbitumaid inimesi.²

P. G. Jürtienko raharühmituse põrisorjusest andis võimaluse tema loominguist jõudude arenguks. Tema tööd maalimunsti alal said suure edu osalikuks. 1839-1841 aasta jooksul autasustati teda kolmel korral hõbemedaaliga.³

Ühaugult maalimunstiga areldesid Jürtienko loominguist võimed poevias. Aastatel 1838-1839 kirjutas ta palju luuletusi - laule, võrse ja ballade. 1840. a. ilmus talle tema esimene võrkinoogu - „Kobzar“, mis palus kogu kõigi Venemaa ja Ukraina eesvõimelise inimese tähelepanu. Peetud esimesi rahva hõimude kaitsjana, tema alanduse ja hõimude rõõmide ajajana, tema riikamise, rahu ja võitlemise üstajana.

1843. aasta kevadel sõitis Jürtienko Ukrainasse. Ta viis palju müüda Kievi, Peltaava ja Tünnigo.

1 П. Шевченко, т. 5, к. 9.

2 Дмитренко, к. 32-33.

3 Курляков, к. 7.

si kubermangu. Uuesti nägi ta pärisorist talupo-
gade rasut elu, uude võtmeid mõistmised ja tsari
sakraalid. Pärisorjuse vaevlisa rahva kannatused
ja hädad oratariid temas rasku rahva võtjate
vaste. Naasnud Peterburi, kirjutas prot uia teodid,
mis pajatas halastamatult tsari ja tema kõhila-
si - mõistmiste-pärisorjusele. Kogu isvalitsusliku Ven-
maa võtmine ja vägivald said tema töödus kõhila-
ra kirjangu osalised. T. G. Jurtienko kirjuga nitua-
mine jõudis mis teostes revolutsioonilise protkiri.¹

Nil aastail liitus Jurtienko na aktiivsem
poliitilise võitluse. Ta liitus petraiusuilaste rin-
gi vasmale tirale. Tema teod nil aastail kann-
vad uudet vaitevõitlust isloemu. Tema luulit
kannad romantilise motiivid ning ta kirjandis rika
ja mõtlemise laulimise.²

1845. a. lõpetas Jurtienko Kunstide Akademia,
saades vabamõttelise nimetuse. Sama aasta kevadel
sõitis ta kodumaale.³ 1844-1847 a. on tema mis
preedi ja kirjutamine esimesingu töövõitlust.

Töötades arheograafia komisjonis, misis T. G. Jurtien-
ko mõõda ennarat, jeonitades ajaloolisi mõlustesmä-
le. Ta uendas vabalt revolutsioonilist tegivust,
uugides talupoegadele oma luulitust. Prot kritiseeris

¹ Дмитренко, л. 34.

² Поляков, л. 24-25.

³ П. Шелько, т. 5, л. 9.

teravalt tsari ja mässime, mis võivad rahvat. Tema
lühikeses rõlvas avalis vassuuta revolutsionilise võitlu-
sle.

Küenis astus T. G. Šeršenko salajas poliitilise
ühingu - Kyriilos-Methodiose vennaskonna liikmeks.
Ühingu radis oma esmõrgias rõidelda tsarismi ja
põlisõjuse vastu, kõigi saari rahvate rabamise est
kodaalust ja rahvusliust võtumist ja nende ütunda-
mie est rabarühmituse föderatsion. Kyriilos-Methodio-
se vennaskonnas kujunes vass munda - revolutsionili-
demomaatlia, mida juhatas Šeršenko ja liberaal-
natsionalistlia, mille pramitkas erindajakas oiid N.
Kostomarov¹ ja P. Kulii.² Nende vate muna vate
võimus pidur ideelise võitlus.³

Fraktionid ühingu oiid tingitud põhilis-
est ideelisek lahnuminavust ühingu liikmest vate,
mille oiid oma võjenduse tarvõmud nati võitlus
umainas. Šeršenko ja tema mõtunaaakand ütelt
poolt ja Kostomarov, Kulii ja nende poolthoidjad
tõelt poolt, oiid diametraalust vattupõidistele retiaal-
stle sissukohtadel. Erimud võjendand põlisõist
talupõgade kure, talupõgade revolutsionide idud,
tind - umaina mõistime ja vassava kodarstus

1 Kostomarov, Nikolai Ivanovitch (1817-1885) ajaloolane ja kirja-
nik, ukrainane kodarlik-natsionalistlik ideoloogia
vajajaid.

2 Kulii, Pantelimon, Aleksandrovitch (1819-1897) kirjanik, ukrai-
nane kodarlik-natsionalistlik ideoloogia vajajaid.

3 Hruskovo, lk. 17.

kuu. õimeid peeldand revolutsioonilist võitlust,
tõud tsarimiga rahuliku kokkuleppid.¹

T. G. Šeršennko ja P. Kulii siid aate erimaa
partii esotas, mille vahelind lahkubid suuremad
ja kasvaid massivõitluse tarvninga varainas.
Ühissendliku areminis loogina ei viis alluri, et
idulins võitluse mud mõlemad suvad jäid epita-
matuile poitsioonidele.

5. aprillil 1847. aastal aruturiti T. G. Šeršer-
no koos tisti Kyriilos-Methodien vennakonna liikm-
ega². Tida siidistati sulle, et ta kuulitas võrre
salajak ühingu idude leitamises. Lõhiotkimisel liti
Šeršerko juures tema proua „Umerõgu“ („em“) ja
tised valitusvõttand tööd. Aruturitud poolt saadi
ti Petuburi.³

Ülakuulamisel näitus T. G. Šeršerko vanaõndult
mehikult. Ta teatas, et revolutsionäride leri tõuna-
tid teda tõtkelparendud unraina rahva raskest elust,
sõhtlemise Petuburi ja unraina revolutsionilist ringi-
diga: „õllus sel Peterburis, meelsin ma mõinjal häbe-
matuik ja laituri valitsija ja valituse kohta. Tõllus
tagati Väike-Võrre meelsin ma nii noorte kui da-
tunud inimest kas sel rõhain ja sel halvemad; ma
nägin vilitsust ja talupoegade hirmsat rõhainit mõis-

1 Одумько, л. 35-36.

2 III. Удбрукко, м. 5, л. 9.

3 Курьков, л. 19.

riku poolt... , ja nimu uda tehti ja tehaan valitk-
ja ja valitsun nimel." ¹

Vaatamata sellele, et poudil innustus tõetada
enda mittekuuluvust ühinguks, mäiski ta üu rohut
revolutsionilist luuletust pöranst. T. G. Jüttienko saa-
diti lihtsõdurina bresburgi kindlusem. ² Nikolai I
üas rohtuotukle: „Jelmima järelvalve alla, kulu-
ga kirjutada ja jeonistada." ³

Üu nimu aasta vaevus pout sõdurina tingi-
musk, milldest kirjutas V. J. Levin: „Kasarm oi
Vexmaal saqeli halvem igasugust vanglast; kus-
sil ü wutud ega rötatud inksut nõnda saqu
kasarmus; kusil ü loamud kl määrat pünamind,
püsmind, inimne testamine." ⁴

Kümnes aastas oi pout lakutatud sõpradest,
loomingulise töi ja ühiskondliku võitleku tingimuskst.
Kuid aumisaastad, täis julma rötumist ja mõrita-
mist, ü murdmud poudi revolutsionilist vaimu, ü
surtud üstutada tema üidames palavat armastust
kodumaa ja vabaduse vastu. Pout kirjutas:

¹ Токмаков, стр. 24.

² Kyriilos - Methodios vennaskonna liikmeti - liberaalidega
kõitus tsaarivalitsus tunduralt pehmumalt. P. Kulii vabas-
tati pöranst mõningaid taotlusi. N. Kostomarov saadeti
saraaton, kus ta sai jätkata oma loomingulist tegevust.
Kui liberaalid löid kokkuleppeli ikrahitungga, kül-
dus Jüttienko otsustavalt armuandamispahtid eitamaist.

³ III. Leebrenko, m. 5, стр. 25.

⁴ В. J. Levin, Труды 10-а., Tallinn, 1952, стр. 37.

"Мелзароев, мытароев... но бей же не кароев!"¹

Vaatamata järelevalvetele, kirjutas T. G. Šeršeneko
aasmikl oles na luuletusi ja jutustusi, millistes paljas-
tas rogu põrsojussiduu korra mõdaust ja mõisnik-
põrsojussiduu moraalket laostumist. Ka aasmikl oles
jatnas revolutsionilise demokraat oma võitlust tsaris-
mi ja põrsojuse vastu.

Aalus 1857. aastal, oletades et kasarm on hõri-
tamud T. G. Šeršeneko revolutsionilise vaimu, lubas tsari-
valitsus tal aasmikl tagasi tulla. 1858. aastal saa-
kus ta Peterburi.² Väiksema usundilised inimesed, vi-
ti Moskras ja Peterburis, termitatid vaimustatult aas-
mikl saabunud poeti. Oma päinikus kirjutas Šeršene-
ko: "Moskras rõõmustas mind kõige enam se, et ma
kohtain haitud moskralasteks kõige roojemat sidam-
likult isindilist minu vastu ja tusklematut simpa-
tiat minu leule vastu."³

Saabusud aasmikl, lõtkus T. G. Šeršeneko aja-
kirjale "Sovremennik" ja temast sai N. G. Šeršenekovi
sõber ja võitluskaaslane. Kunsti alal spetsialiseerus
Šeršeneko mit aastail graafikal. 1860. aastal emi-
tas Kunstide Akademia talle akademiaku nimetuse graa-
fika alal.⁴

¹ III. Mubrukko, m. 2, lk. 32.

² ibid., m. 5, lk. 10.

³ ibid., m. 5, lk. 216.

⁴ Kupušnikov, lk. 30.

Rasud asumisaastad murdid küll T. G. Jurtienko
tervik, kuid ei suutnud murda tema revolutsioonilist
raimu. Oma pääriius kirjutas poeet: „Kogu see kirjeldamatu
mure, kogu alandus ja rõim möödus mind
puudutamata. Ei jätnud ürdast vähimatki jälge. Rõõgi-
tahn, et kogemus on minu parim õpetaja. Kuid mitte ko-
gumus möödus minust nõhtamatuna. Kulle näib, et ma
olen praegu täpselt samasugune, nagu ma olen küm-
ne aastat tagasi. Ükski juht minu hingelaadis pole
muutunud. Mis see ma? Hea.“¹

1859. aastal sai Jurtienko loa sõita Uvainam.²
Koduülas rõõgi poeet jälle oma põrisõjadesse öde-
de ja vordade raskest elu, nende õjastatud sisen-
dit. Suulitus „õlle“ („aempn“) kirjutas ta
alla oma saatuse sarvavut rahva emaga:

„..... mte ...
Ha Japuzuki, a e b ketose!“³

T. G. Jurtienko veltis talupegadega nende
raskest elust, tehes nende hulgas otsust revolutsiooni-
lit agitatsiooni. 15. juulil 1859. aastal aruturiti
poeet ülesti ja teimutati Kierni. Suurte pingutuste-
ga vabanes Jurtienko, kuid ta sai kogu viivitama.

¹ III. Убууко, м. 5, л. 27.

² ibid., м. 5, л. 10.

³ ibid., м. 2, л. 293.

telt sõita Peterburi. Tsarim jätas oma sõtlinu rai-
tast, mille asemisaastad olid ainult muundatud tema
evolutsionilist.

T. G. Šeršenko sai Peterburis 1861. aasta mär-
tis. Vastavalt peedi seonile teimitati tema põrm
1861. aasta mais Uvainam ja maali Kareri linna
lähedale Dnepri jõgile kaldale.¹

Peedi 125-nda sünniaastapäeva puhul püsti-
tati 1939. a. tema haual mälestussammas ning ava-
ti tema muuseum Kareri linnas.²

*

*

*

Kogu T. G. Šeršenko elu ja võitlus on lahuta-
matult seotud ukraini rahva saatusega, tema võitlu-
siga oma vabaduse eest. Põet ikk võljendas: „... minu
elulugu kujutab endast üht osa minu kodumaa aja-
loost.“³ Šeršenko oli siid hästi tuttavad tema elukäi-
jate J. P. Kotljarevski, G. F. Kritka-Berovjanski,
E. P. Guberna jt. teend. Keid juba oma eimistes
lühikeses artus põet erile nii lühitaja, kes oma

¹ Толыков, с. 56-57.

² П. А. Градобовский, Памяти П. Г. Шершенко (1814-1861) Избран-
ное, Москва, 1952, с. 302.

³ П. Л. Шестопал, Мемориал П. Г. Шершенко, Киев, 1954, с. 74.

⁴ П. Шершенко, т. 5, с. 458.

1849. nda aasta revolutsioonid.

Revolutsioonilised demokraadid propageerisid oma esindeliseid ideid kirjanduses, kunsti ja ajakirjanduses kaudu. Suurte vene revolutsionääride - demokraatide mõjul tugevnes kirjandus ja kunstis reaalselt ühne ühne. Oma materialistliku maailmavaatega põhjendasid nad teoreetiliselt feodaal-põrisesõjuse ühne ühne mõõdapaiskumise kummu.¹

Võitlus vabaduse eest rögivalda ja despotismi vastu etendas suurt osa ühaina rahva kummu ja revolutsioonilise demokraat P. G. Tšertkovo.

Ühaina rahval tuli meenide - põrisesõjusest rõhumeis kõrvale taluda ka rahvusliku rõhumeis. Ikrvalitsus, ühes ühaina ja tiste Venemaa rahvast üldaim vaeslase, teostas julma rahvusliku rõhumeis poliitikat. Tsaarivalitsus ja tema satraadid teostasid rögivaldust rextamine poliitikat, piderdades ühaina rahvusliku kultuuri arengut, keelates koolides õpetamise emakeeles ja lümmatades visalt arengat rahvuslik - vabastusliku liikumist.

Seoks kapitalistliku ühete arengumisega XIX saj. I poolal algas ka ühaina rahvuslik ühumeis protsess. See ühitis oma rõjenduse rahvuslik - vabastusliku liikumise tõukel ja ühaina rahvusliku

¹ Hebeukob, lk. 15.

kultuuri arengus. Samal ajal teimus kodanlik -
natsionalistliku ideoloogia kasv umaina mõistmise
ja kodanliku ringkondades. T. G. Šurtienko maailma-
vaade kujunes ja tugines võitlusele natsionalismi
vastu.¹

T. G. Šurtienko ühiskondliku ja poliitilise vaa-
dte kujunemisele avaldas samuti suurt mõju loodus-
teaduse areng. Šurtienko oli elav ja teadmishimuli-
ne inimene, kes ahvilt emandas rõõm uut ja esind-
liku ühiskondlikus elus, teaduses ja kunstis. Samuti
nagu teie revolutsioonilistele demokraatidele, tugines
ka tema materialistlik maailmavaade loodustea-
duse edusammudele ja ühendus võitleva revolutsio-
onilise demokraatismiga.

T. G. Šurtienko tähtsus seisab selles, et ta oli
suurim umaina poolt - demokraat, revolutsionäär
ja mõtleja. Kogu oma ühiskondlikus tegevuses, oma
pooltias, oma muusikas pärimus, jutustustes ja
kirjades teinud Šurtienko kui võitleja umaina ja
tõelise meie maa rahvaste vabaduse eest.

Kogu T. G. Šurtienko looming on teravalt poliiti-
lik iseloomuga. Pida läbib vaev pärisoiguse ja
invalitsuse vastu, ta kaitses rõõmuga rahva huvi.
Šurtienko teinud mitu aastat ühiseid võitlusi rahva

¹ Шортенко, с. 16.

riku oma rõhujate vastu, vaid mis rõlas aralin üles-
vta võitlusele. Oma luuletus „Testament“ („Zaklyu-
me“) küiab pout pöördudes rahva poole:

„ beभावाम्,
Целю разорвумъ,
Злою врагескою кровю
Волю сарокитъ.“¹

Pout wkus rahvamatt eiendama arveid oma
põliste vaeslastega - tsarid, mõnnid ja tist rõhu-
jatega, uida ta õhvardab ei glan kohtu sarbumi-
nga:

„ Вы разбейкики,
Хищные вороны!
По закону праведному,
Святому закону
У народов замукикныт
У землй, всег данной
Порцутъ? Беритесь:
Грякит долготеданной
Грозной суд!“²

Surv uvolutioniline demokraat territas

¹ П. Шибикко, т. 1, л. 434.

² ibid., т. 1, л. 417-418.

rahva võitleku ja protesti iga avaldust. Kogu oma
ingliislikult hääletamise suunas ta rääkis, mis hääletavad
rahvast õigus, mis on riigilaud tema raskest saa-
tus. Oma armastuse ja vaimustuse pühendas T. G.
Turtienko rääkis, mis tõukavad rahva õiguste kaitseli,
mis võitlevad tema vabaduse ja õnnest.

„... С саропрогнозо емба реи
Емате за карог узно казкумб,“¹

- nii võib lähidalt püüdi erida sõnadega mäa-
rallida tema loomingu eesmärgi. Selle revolutsiooni-
lik idee ja eesmärgi säilitas T. G. Turtienko kogu
oma elus.

T. G. Turtienko ülistas oma rahvast tema kange-
lastine tegude pärast, revolutsiooniline võitleku pärast,
milles ta ei jäi maha kogu maailma suurimatest
rahvastest: „Kuidas meid, aga kelles rühkis minu
kadunud kaasmaalane ei jäänud sugugi maha üht-
ki Euroopa rahvast, - 1768. aastal...inigi eruta-
tid etimest praeguse revolutsiooni.“³

T. G. Turtienko pooleks on täidatud kripita-
matu vaimuga invalitsiooni korra vastu, tsaari
vastu, mis on rahvaste igapäevase rõhumi inimesta-

¹ П. Ульбруко, т. 1., л. 295.

² 1768. a. loimus Ukrainas suur haidamannide ülestõus peola
paride vastu, nr. „kolivistiina“.

³ П. Ульбруко, т. 4, л. 273.

ja ja tugi.

„Зачем та еула, бава матерь,
Со льтами снрохалась когда-то?
А вы, цыкята, родились?
И мкоревлась ваш род проклятый?
А вы, зубастыи цыкята,
В льтов прывратились. Вы люди,
Незлюбных, правдыные дити,
Вей время перит!.. Младный коршук
Вот так клюет и рбит цыкятам,
Как вы люди...”¹

- ni arab prout tsaaride isyjaliu pöritolu.

P. G. Iurtienko urvastas väga unarava rahva
vasse du. Ta pöördub tsaaride poolu nitvan kii-
duga:

„Кротонийцы! Строгодеи!”²

XIX sajandi 40-60-ndate aastate revolutsionäi-
rid kahtasid õigusega P. G. Iurtienko võimema
revolutsionilist ideede väimmas agitatsionivahen-
dus.

Enne suurepöranas politilins pamphletis „Unnõgu”
(1844) annab Iurtienko valitavalu ühismondlikulu

1 III. Ушоренко, т. 2, л. 318.

2 Ibid., т. 1, л. 326.

korrale hõivatava viitina. Kogu tsaar-venemaa
hierarhilist süsteemi kujutab peult lühikese satüriiga.
Selle ühiskondliku piramidi aluses on despotismi iale
all õigust rahvas:

„Тогда в этом рае, что ты помидарил,
Сермагу в заплатах с каленым скинотом,
Со шкурой дурут, что одеть и обушь
Жилецам малолеткам. А ток-распикают
Взрору за оброру; а сына берут, -
Любимого сына, последнего сына, -
В солдаты опору еи отдают, -
А ток умирает в бурьяне под тучком
Вухшим, холодный ребенок! А мать
Узнала пикицу на барыцки жамь.”¹

T. G. Iurkenco närvärivistab mingilt uast-
sioonilti üjanime, kes ei näinud, ega tahtnud näha
põlisest talupoegade piinu, kannatust ja piaraid
ning kujutabid ülaelu ülitavaid elugiaid, nim-
tades talumehet hütti „paradiisiks“:

„Когда б вы знали, барыцки,
Тде люди плачут от тоски,
Шо вы б элиши и шесали
У бова зря ни тосквалали,

¹ Шт. Шибченко, т. 1., с. 319.

Ж елзям бездушно престому.
За что, не знаю, казывают
Мам в роуце хатю мухум раем:
Я в хатю мухумя и прое,
У горюкь самных пертых елиз
Я мам узвездас. У не знаю,
Малое семь у бова зло,
Умод в эту хатю не проумло?
А хатю раем казывают! " 1

Poesmis „Unerõigu“ näitab T. G. Jurtienko, et ühis-
sõndlike piramüdi treks on sõdurid, kes on välja-
drillitud nagu automaadid. Olles sõdurina asemi-
el, nägi Jurtienko rahutult rogu uida võhumisaparaa-
ti, millele tugines invalitsuslike rügitõim. Ta mäistis,
et tsaarivõime õhvitid on primitiivsed inimesed,
kuhu kuuluvad aadlike pojad, kes etendavad võhu-
tud rahva timukat osa. Samal ajal nägi T. G.
Jurtienko ka lihtsõdurite rogu õigustust, nende ras-
ket de. Tema päetis ürijutas revolutsiooniline
demonraat: „Sõdadid on kõige niitiam ja armu-
tum kisus meie õigusaline isamaal. Talt on võetud
õia, mille poolist on de ilus: perekond, kodumaa,
vabadus, — ühe sõnaga õia... Kuid õhvitid,

1 M. Шибунко, т. 2, л. 233.

ullele en antud teie inimlikud õigused ja privilegid, mille poolt viimrad armad hiltsast soldatist?"¹

Kogu tsaari-venemaal valitava ristumise paas on tsaar tsarinnaga, uida imbriseb jään, hõstivitatud tallalakkujaid:

„За глумя боярми - бары
Внемуваром кордо.

Вей, как свикли, полетомузы
И вей полетоморды!

Норобаят, пыхта, потель,

Стать и еамим поближе:

Может быть полугат в морду,

Может быть - облизнут

Царский куши!

Хоть - тот еталью!

Хоть полфрив! Лишь бы только

Под самое рило.

В ряд построилсь вельможеи,

В зам вей заеткло,

Смогло... Только царь бормочит,

А чудо - царница

Галекастей, пощуй царней

Брыгаит, бодрител.

Долго так они ходили,

¹ М. Шевичко, т. 5, с. 18.

„Как емь, кагумь,“

Edasi nauvrairitab T. G. Iurkenco rõga taba-
ralt karathtaraid uenditi, näitab nende tihikust:

„Уто-то мухо работилу, —
Смшалося: как бужто,
вѣ отицетк, о ковнх
Жактах и пталицх,
в муштрх и маршировкх...“

Kogu tsaar-venemaa bironraatlin ametnik-
kord saab terava kriitika esalikus Iurkenco västi-
des:

„А потом царица
Стошла и села в кресло
К правному вельможе
Царь подходит да как тухнет
Кулашцем в роту,
вблизнулся тут бедняка
Да - младшего в дрюхо!
Только звок пошил. А этот
Как заедет в чехо
Меньшему, а пот уютюжет“

Тех, что шном жужел,
А те - мелюзгу, а мелочь -
В двери! И скаржухи
Как шмтея по улицам
И - ну колошматить
Недобитых православных!
А те блажи матом
Заорали да как рабьют:
„Ураи, царь-батюшка, ураи!
Ура!... Ура!... Ура-а-а!“

See proum võtus tsaril õukonnas ette öela nika proudi vastu ja sai etnas tema armikku saatmik põhjus.

Koos proudi poliitilise teadlikkuse kasvuga, tema aktiivse liitumise ja revolutsioonilise võitlemise, muutub ikkagi ja põlvkondlikult kogu kriitika tema loomingu peamiseks. Ette taravaks ja jõe-likes muutub see kriitika ja nikkamine proudi võimude vastu, kui Venemaal kujuneb revolutsiooniline situatsioon. 1857. a. kirjutas P. G. Ivčenko oma esimeses „Võrdjas“ („Сравнения“):

„О аская звезда моя! -
Меня из нут остоборедая,

Видишь на скамью к Николаю,
Над этой ямой выгребной
Огонь ты разливалишь свой
Жизнотворящей. В смрадном хламе
Пурдо мной встает столпами
Его безбожные дела...
Безбожный царь, источник зла,
Токитель правды, как жестокий,
Что сотворил ты на земле!"¹

Samal ajal on muu revolutsiooniline demon-
di esiletund täis vaim rahvast, võidum:

„О горько моя, моя мать!
Когда ты ежишь? Или сами
Цари с министрами-рабами
Тебя затравят, узвядут?
Не узвядут! А люди тихо
Без всякого лихого лиха
Царя на плаху повядут."²

Samadest muuoludest on kartud ka järgmine
iwtierko esiletus, kirjutatud 1880. a.:

„О люди! бедные, слепые!
К чему, скажите, вам царь?"

¹ П. Шибинко, т. 2, с. 277-278.

² ibid., т. 2, с. 350.

К чему, слава богу, вам царь?

Вы все же люди, и берзые!

.....
Когда же суд! Придет ли кара

На всех царей, на всех царей?

Придет ли правда для людей?

Должна прийти! Вдаль солнце встанет,

Сожжет все зло, и день настанет."

T. G. Jurtienas on nendunud, et tuleb kohe ja
kõttumaks rahva rõhujaile:

"Пройдут, —

Уже пожитком отступают, —

Они беззаконны и зла.

Но правды этой левы не знают,

Раствуют себе, как бы лоза

В лесу дрожащем, уловят

На омертвевший корень свой,

Уже первовой, и милой,

И здоровой. Ветер в поля

Дождит, сметит, сметит путь,

И ваше злое стоетомь

Жулатся. Будет и похоть

В этой крови. И плач тихий,

Своем и сходящій е любовью якомъ,
Улышат люди. Этот плач —
Железный, долгий и почважый —
Народной притчей скоро станет!
Самодурчавый этот плач!"¹

Taras Grigorjeviti Ivkierko rööpeltus invalitu-
n ja pööpõjuse vastu etendas elulit oma revolutsio-
nilise situatsioonid eelvalmistamises. Kogu oma
ühiskondliku tegevuse ja loominguuga tõestas prot,
et ta vana rahvas on rööpeltuse andma inim-
konnale vabaduse eest rööpeltajate kuni uskejutid.

Ivkierko viskas oma rööpeltidega pühaduse
orooli vana invalitust ja näitas tema usija-
liku elu. Tema tegevuse rööpeltuse vastu
hõlmas laialdas talurahvamahtudes ilu teoorid
„heategevus“:

See vana revolutsiooniline demokraat
mõistis tsarismi orgaanilist kosta pööpõjuse kova-
ga. Ivkierko tõestas isegi vana rööpeltuse
rahvastele, et tsarism on küll nende rahvaste
ja sõttaaluse ajastamis.²

1859. aastal pöördus N. G. Tšurõkovski oma
viyaga kirgeeri poole, et see lõpetaks taluraha-

¹ П. Шибренко, т. 2, с. 319.

² Думоуко, с. 79-80.

ühimus rahuliku kokkuleppe te raitsemise: „Ei, mille
dumord on hirmus, võljakannatamatu, ja ainult ühes
teib mid vabastada, ning miski muu peale ühte ei
aita. Seda mõtet nähtavasti võljendati juba teile ja ta
on hämmastavalt õige, tust pääsu pole. Te tegite kõik,
mis võisite, et aidata kaasa ühimese rahulikule lahkenda-
misele, muutui emti teoni ja las teie „Kolokol“ ütsub
mitte palvule vaid lööb häirumulla! Kirre juurde
utsege võrmaad!“¹

Olles samadel seisukohtadel N. G. Piirnoõrniga,
pöördus T. G. Jurtienko ülesutsega rahva poole:

„Добра и здегу,
Не здегу Слободы иткелей —
она заекула: царь Никол
Заставил евать. Чтоб разбудить
Бидняцу, кадо покори
Всем миром обух закалить
Да каможить мопер оетри —
У вом мовда урел будить.“²

Kirglineelt ütsub poist rahvast kaarama kirikut,
lõstma ulvastatud ülestõusu, ktt ne on airus abinõu
vabariiklikas põrisojuks.

¹ Н. Т. Урншевский, Полное собрание сочинений, том VII,
Москва, 1950, стр. 1004.

² III. Шибинко, т. 2, стр. 284.

Käsitava kriitika esalikus saavad T. G. Iurtienko loominguks ka mõisnikud - põlisajusland, mis uavad rahva ligist ja vereist. Millist maksiit ja löbinõge-
linuit oli tainis poudil, et näha "... feodaalmõismi-
ku laakitud ja mingitud rõlile kariduk all koma
kiskjatuks..."¹ T. G. Iurtienko üjutas:

"А паки макину купцам продают
да молятея богу - так холоду раде, -
Чтоб хлеба хоть родик ещи не рожал, -
Тогда б и в Париже и встоде, где надо,
Наш брат-хутораник себя покажал!"²

Ja edasi saavad poudi tehar satir:

"Что мы только и умем? -
Считаем звёзды, греху еим,
Бракит французов. Продаим
им за карточким етолом
Пролучивам крепетных -
Людей крицёных ... ко проетных."³

Kogu põlisajusliku Venemaa ühiskondliku lood, mis
oli rajatud ühe inimese eksperimentaalsele teie poolle,

1 В. С. Ленин, Теод, 13. к., Таллинн, 1953, л. 39.

2 М. Шибренко, т. 2, л. 14.

3 ibid., т. 1, л. 407.

utsus T. G. Šurkinoš eile raemi ja põldu:

„Как ипривлядно
Вей в благодатном том ели:
Земли черки, по земле
Блуждают люди; оголились
Сады зеленые; в пыли
Поткнели жатки, покошлись;
Пруды пратою заросли.
Село как будто погорело,
Как будто люди одурели, —
Без слов на барынку идут
И за собой детей ведут!

.....
И ни одно лишь то село, —
Везде на слабой Трапавки
Крутые пакеты запрягло
Людей в армо... ”

Ülestades oma meelis rahva võitlust rõhujate
vastu inimiku, muutis T. G. Šurkinoš kuu otsenas
üleskutnas võitlusele rahva vaevaste vastu inimiku. Hästi
mõistis seda üleskutsit rahvas, kellele ei oli määratud
ja hästi mõistid ka need, kelle vastu ei oli meina.

1 III. Шибенко, т. 2, л. 114-115.

lud :

„ По всей Украине
Могили - курганы красуются кныи,
Там же те курганы, и все ввысоки,
.....

Это-воля, етит !

Легла она елавно, легла ео етободным
Казацством нашим ! Видишь, как лежит,
Будто етлакала ! Тут пакуи место !
Все ми жили только, на равных правах,
Все ми тут за волю полчили то прах,
Все ми и тосетаким, ... " 1

Т. г. Šurkivko vitkas eksploaturimist ja rōtku-
nist tema kōigis rōljendustorimides. Ta kirjutas:

„Сї, катому тобаруца -
Да за волкыце,
Да пїду есать я правды
И доли пошыце
.....

Почотерю е кабачком,
Да е богатным паком,
Да ео шляхтичем погакым

1 Ш. Шевченко, т. 2, к. 236-237.

В окупам поганом,
Да е монахом, коль случится, -
Пускай
. ни обирали,
Сына вдовьего в солдатки
Чтоб ни отдавали.¹

Ukaina rakva ajalugi vaates R. G. Jurtienko
ni mativõitleku ajalugi:

„Край тн мой далішій!
Роскошно цвітучий, прираскній, богатий!
Кто только ни мучил тхбѣ? Вели взать
Да вспомнить злодійства любого мажката,
По можено и тило само пелугать.
Последний приказчик большого вельможи
И дакта жестокостью ъ мой порадить.“²

Pouet nägi mativastuoluid ukaina rakvoni,
ukaina mõisnike julma eksploatatsioonit. Tä ni ütles:

„Зтедь етворити того не может,
Что бы, влады полнокн,
Питоритх е братьями...“³

¹ П. Шибренко, т. 2, с. 126.

² ibid., т. 2, с. 30.

³ ibid., т. 2, с. 96.

alles oma mõdumaa tõelise patrioot, rituas
T. G. Irtkieno ingliskeelt unaina rahva explua-
terijaid, vaatamata nende rahvusliku kuuluvuse-
le. Ta mõistis, et unaina mõisriigid ja ametriigid
aitavad rohkem tsarismil ajastada unaina rahvat:

„Вот и драма писателя
Скучит в глубь екама,
Скрутит прями да шкуру
Драма е отца и драма.
Земляки мои море кими
Шуемпо пробоуаром;”¹

XIX sajandi 60-ndatel aastatel oli unakas kii-
mus põrisõjuse kaotamist. V. J. Levin on seda ole-
võda rõga mujakalt iseloomustanud, öeldes, et
XIX sajandi 40-60-ndail aastail „... kõik ühiskond-
liised liikumised püüdnud reitlusega põrisõjuse ja
selle jäätule vastu.”²

Kiitumus põrisõjuse kaotamist sisaldas endas
ühimust, millel tud saudu seda teostatam. Selle kii-
muse lahusdamist oli rohkem ühiskonnas laus lepitama-
tut tendentsi. liberaalid, mis kaitsid kodanluse ja
mõisriike kuniid, pooldand reformide teed. Vastupididi

¹ M. Weberiko, m. 1, lk. 329.

² V. J. Levin, Põud, 2. k., Tallinn, 1949, lk. 453.

nile revolutsioonilised demokraadid, kes rõjendasid rahva, põliselt talupoegade huvi, raitlaid revolutsiooniline te eest, demokraatiline, vabariikiline Venemaa eest.¹ V. I. Lenin kirjutas: „Need revolutsioonilised mõtted pidid paratamatult määrima põlisajaliku talupoegade paades. Ja kui orjuse sajandid olid talurahva hültsi nii uksed ja tuimad tunded, et nad polnud reformi ajal võimelised mitte milleni muus peale illustatud ühise ülestõuse, õigemini isegi „mõttude“, mis polnud valgustatud mitte mingit poliitilist teadlikkusest, siis oli ka teoreetiline Venemaal juba revolutsionäär, kes teidid talurahva pooli ja meistid ümber „talurahvareformi“ rogu üht, rogu armust, rogu tema põlisajaliku iseloomu. Nende, teoreetiliselt raheroliste revolutsionääride esotas ei N. G. Tšernõšov.“² Ja see meenus ka T. G. Šeršeni. Samuti nagu N. G. Tšernõšov meitis ka Šeršeni, et talupoegade huvi igavilgus rahuldamis on möödapääsmatu muutada tsarism revolutsioniline te.

Revolutsioonilised demokraadid eiindand tolle-
aegse Venemaa progressiivid jõe. Nende maailma-
vaade oli revolutsioniline Venemaa maailmavaade.
See ühine post ja revolutsioniline demokraat

¹ Очерки, к. 91.

² В. И. Ленин, Труды, 17. к., Таллин, 1953, к. 93.

T. G. Iurtienko võitles põrisonjude kaotamise eest, maa
revolutsioonilis-demokraatliku ümberrajamise eest.

T. G. Iurtienko mõistis rogu mõnnu-põrisonjus-
laste poolt ettevalmistatava reformi rahvaraevulise
isloomu. Ta paljastas talupoegade ilma maata
vabastamise reaktsionilist olemust. Ühes oma kirjades,
mille ta saatis koduvalla kiriklõnast, kus laud
tüma põrisonjadest emaand, ta kirjutas: „Üll kiriklõ-
nalastle, et nad udu rütsat maata vabadust väga
ei ihtaas.“¹

Revolutsioonilikele jõudidele ei rõinud jääda minna.
matum, et need kodarluu tunninga maal teinud ka
uus poliitiline suju - kodarluu liberaal. Paljastades
sõimaste kilmarijalidust ütles T. G. Iurtienko liberaali-
dest, et nad karjurad, kahtuvad igidalt uusi idid,
tsivilisatsioon, ent samal ajal:

„Мыслуеб ног нрее нрагим
Внечн е ебнррррррр.“²

T. G. Iurtienko peumid erineid erineina kodar-
luu kirjariid ajaloolistest romaaridest oma ideelise tu
poolast. T. G. Iurtienko ja P. Kulii loomingu vaktar-
damine demonstreeib viiti erudalt nende erinevat whte-
mit rahvask, tüma osam ajalost. Kui Iurtienko range-

¹ III. Ulebruko, m. 5, lk. 441.

² Ibid., m. 4, lk. 297.

laaks ei rahvas ik, rahvaülestõusude juhid, keda üli-
tatakk rahvalauleludis, siis kuli kõmles kasannonna
jõnast ladviaest, uue unaina kodanluk esindajait.

P. kuli kartis rahvarevolutsiooni. Ta astus rõl-
ja uue mõisnike-põrviõjulistate vastu mitte rahva kuni-
des, vaid unaina kodanluk kuni des, ku tähendab nede
est, kes ik püüdid majanduslikult õjastada unaina
rahvast. ¹ kuli ja tema prolehtidjad pidatid traida-
mann rõõvlias, nutatid pluin ajaloss. P. G. Jurtieno
ilistas mid aga kui rahva uhust, kui rahva revo-
lutsioonilik võitluk esindajaid. Ägedalt hüüdis prot:

„ Таўгамалы — не буйны,
Разбейники, веры,
Пятко в нашей веторши! ”
Врїтх, людоморн!
За евятную правду — волю
Разбейник не бетажит,
Не расцует народ тїмный,
Уто вами обмакнут
У закован; не зарежест
Лукавою есна;
Не отдаст земли ерзце
вк за Украину! ”²

¹ Оми турко, к. 82.

² III. Шибикко, т. 1, к. 417.

saatmisega, et ü taibatam.¹

P. G. Iurtieno poem, "Kaidamaid" ilmumit-
mis korustriinis ja rutsus ette N. A. Dobrolyubovi
raimutatud kirjangu: "Iurtienol me liiamu koin
umaina rahvalaulude demundid. Tema ajalooline
saatus kirjandas talle teise poemi "Kaidamaid", im-
liit rahuldusriina, elava, täis jõude ja täieliselt
tõetruu rahva inloomu, vti vähemalt Väike-Vere
ajaloolist mõtte inloomu. Poet ritses täieliselt
ajajärgu muhelle ja aimelt liinilistis korvalpõigi-
tis en nõha kaasarght jutustajat."²

Liberaaliturak kodarline natsionalistide rutsis
oli P. G. Iurtieno sulg viti terav. Tä muhas oma
lõõgi ota kaasarght umaina mõisnime vastu, kus sõna-
des väänid rahvuskriialuud, mid tegeliselt esplea-
turid umaina rahvast võrdset poola ja vax
mõisninga:

„По арестованному заточкам
Арестан вн брата,
Суделовы, лицемеры,
Господом прокляты!
Возлюбилы вы не душу, —
Шкуру братней радны.

¹ П. Шибикко, т. 5, л. 251.

² Н. А. Добролюбов, Собрание сочинений в 3 томах, т. 3,
Москва, 1952, л. 540.

У дріт по закону:
Дом - на караджі,
На шити - снйкам побольшым,
Жени - на браелити,
А собі на што - ни знають
Ни жена, ни дити. "1

Käsimärgistades kodanliku nationalise ja libe-
raale, näitas T. g. iutikano mid ni rahva riiklari,
kes oma lasteturides on valmis reitma oma kodumaal

„А тот, шьдрій, храмн етруют.
Шкелчн шалит,
А чре родину тал шодит,
Кал душоі болит
За ни, кал уз ердшкнш
Зровь, што воду, почит!... "2

Vihalt astus sur revoltsionilim demokraat
võlja proutide - liberaalide vastu:

„Шемн, подне рабн,
Холодн царевн, ланн
Канрала лькнн! Не там,

1 Ш. Шибрнко, т. 1, л. 407.

2 ibid., т. 1, л. 316-317.

Не там, расшитые шубки,
Докоеши и фарши,
За правду преважно вемать
У за етологю! "1

Võideldes liberaalide vastu, us püüdnud kinni
mitrida massivastuoluid umaina rahvust, paljastat
r. g. iutivno halakamatult nende massipolitinat:

" Вы пророчи бем,
Что боу вас еоздаи и затим,
Чтод вы неправде поклонилсь!
Им били вы, тем и оставилсь,
Всех китхев. С тех, кто елен и кем,
Деритх с братьев - чхчкоев
Шри шкурн. "2

Surv revolutsionilim demokraat r. g. iutivno
paljastat liberaalide massilestun, kõbimāngitast nē.
de massipolitismi:

" Вы прѣтхев на чужбѣнку
Уелать великого добра,
Добра евамого. Воли! Воли!
У братства брателого... Нашли,
Ншели, ксют с чужого поля

1 П. Шибинко, т 2, е. 276.

2 ibid., т. 1, е. 410.

Uka Ukraina pühel
Võimekuse sõnad zarae kimalni —
U be mym. " 1

Kõigile naatrionilistele jõududele vastandab T. G.
Turtiurao rahva rõimuk. Rahvas, ku on nagu ugi-
daava Prometee, kelle jõud on ammendamatu, ude-
migi u nuda murda:

„ Спокоя вѣла Прометѣя
Там оуя караемъ,
Что ку дѣнь, долбимъ онъ руба.
Сердце раздѣваетъ,
Раздѣваетъ, да ку выльетъ
Крови ревомторнѣи,
Вновь и вновь смѣетъ сердце
У ревѣмъ уторно, " 2

Rahva rõit on sama kindel nagu tema vaevlaste
keadumingi. T. G. Turtiurao näitab rahva loovaid
jõude, mis hivad teda rõidule:

„ Сраженкѣ бѣли, распури - вѣи бѣтало:
Талаганн, и кисели, и когудѣи - Ночал,
Вудали мнѣ добра кимало.
Минило вѣи, да ку провало, —

1 м. Шобенко, т. 1, л. 410.

2 ibid., т. 1, л. 404.

Ветались црвям: утзут,
Стерлят и тогач ердце дуба,
А от него епокойко, любо
Подби юкке растут
И вырастут; и без елери
Вей зацудит и зарвѣт,
Казак-бѣзверхий увадѣт,
Раздавит тирок, перѣт порфиру,
Низложит вашето кумира,
Людеки црвям! Родкя,
Друзья отчества црвего,
Ие станит идола свѣтого,
И вас не станит. И одна
Кратова, ничето другого
На вашей не взойдѣт мошле.
Над цудой цуда ветакит чили,
Но и катоз злотонкий тот,
Развѣяк ветром, пропадѣт."

Коду П. Г. Івтиенко лооминг, кајастадис вахва
унистои ја пијидлук, он сигарофт оптимистлик. Та он
тајдѣтуд унга вахва рејдѣт:

"Соро разорвут оловн
Словакки люди.

Суд настанит, угрожей речью
Гранит джур и торж,
Детей ваших кровь полбитая
В далёкое море."¹

Poet paiskas rahvavaimlastele otse nõelu:

" загра бетайм
И за соборо день ведим.
Уре ешущекы трыбочекым цулом
Царю в евоим бесельном зме:
И будем правда на земле."²

Kaatanavata emma revolutsioonilike demokraatsia-
u did T. G. Iurkino ühiskondlik-politiline vaa-
tud ajalooliselt püüatud. Kõrge talupoegade jõudu-
duga luua ühiskondlik kord, mis püüdnud eksplua-
tatsioonimise, ei ta utoopiline sotsialismi poliitikonid.
T. G. Iurkino i mõistnud, ega võimudai mõista, et ilma
revolutsioonilise töölisklassi juhtimista i korda talu-
poegade saavutada emale vabadust, ei korda kõrge-
da ühiskondlikku korda, mis on rajatud võimule
ja ekspluatatsioonile.³

Seur emmaina luuletaja oli "talupoegade sotsia-
lismi" esindaja, põrisesitk talupoegade mõtte ja vris-

¹ П. Шелюко, т 1, с. 411.

² Кобзарь, с. 640.

³ Шелюко, с. 37.

luse väljendaja. Ta oli avalikult sisukohal, et maa peab kuuluma rahvale, on rahva oma. V. J. Lenin kirjutas: „Idee „rahvaomane maa“ ja „maa võrdustamine jagamine“ pole midagi muud kui meesriigi võimu täieliku muutamine, meesriigi maavalduse täieliku hävitamine uut riitivate talupoegade revolutsioonilise võrdvõrdsuse sõnastus.“¹

Olles tsarismi printsiipiaalne vaenlane, pooldas T. G. Šeršenev demokraatlikku rahvaõigust, mis oleks rajatud rahva võrdusele, mis puudutaks tsaari ja põlisvõõrad. Oma lehel „Võrdus“ avaldas ta julgelt need sisukohad:

„O rahvapäriks ja proklamatsioon,
Kõrge usaldamine me? Kõrge
Uus võrdus meie Vahemere
Uus õiguse kogu seadus?
Võrdus, võrdus!“²

T. G. Šeršenev usaldas õigust, rõõmu ja
uust, mida kannavad elava rahva inimvõrdsus
val maal:

„Uus võrdus ja õiguse,
Võrdus õiguse õiguse,
õiguse ja õiguse. Võrdus,
õiguse ja õiguse.“

¹ V. J. Lenin, Teosed, 18. k., Tallinn, 1953, lk. 11-12.

² III. Šeršenev, m. 2, lk. 296-297.

Взнігратом рини, а озіра
Волруч лесеми порастнут,
Всеілем птільом ожевнут.

Вжевнут озіра, стхти,
У нн столбовни,

А широме, как волъ,

Дороги святые

Встояшут мир; не ежшут

Тихе дорож владыла;

Жо рабн на тхе дорогах

Биз шума и крила

Братели ветрхятаеа друе другом

В радосте всеілей, -

У пуетыкнй завладетом

Вселны ела."

T. q. iurterno oli kundurud, et utim tii tagab
kogu rahvali kaolu. Ta kirjutas:

"Беть ли что-нибудь на свете

Радостки братемба,

Наелареденир плодами

вдущего боватемба?"²

Kõige suurem ühtsus ta ühiskonnast, kus keia in-

¹ П. Шибинко, т. 2, с. 289.

² Ibid., т. 1 с. 424.

meed elaid võrded:

„Казацкая наша боля
Без холода и без пака
Ни пуху им не ложит елика
Стелет бархатом дорож,
Вытирает шёлком нос,
Сама собой управляет
И пути не уступают.“¹

S. G. Iutierko di nendunud, et rahvas häkitab
kõik eksploativimik kind, häkitab ka vaimk rõhu-
mik, religiooni:

„На ошчи будем...
Раздирать паров постылки,
Мы прикурим от лагула,
Удотворных в пши бросим.
Подметать все будет, мильи,
В ковчих горкицах кровилом.“²

Resoluutelt võjendab revolutsiooniline demon-
straat oma seisukohta:

„На земле и вудко рая
И на небе кету!“³

¹ П. Шубинко, т. 2, с. 35.

² ibid., т. 2, с. 338.

³ ibid., т. 4, с. 337.

T. G. Iurtienko ei enamud elget etteujutust
tulevasest ühiskondlikust korvast. Tema arusaamine
sotsialismist olid seotud kodaniku-demokraatliku im-
beruejundusega. V. I. Lenin märkis, et talurahva
utsoofilise sotsialism „... idealiseerib imberuejundusi,
mis ei ulatu üle väikekodanliku rühki vaamidest.“¹
See käib täielikult ka T. G. Iurtienko kohta.

Nagu tundub revolutsioonilised demokraadid,
mähistis T. G. Iurtienko sotsialismi primitiivselt. Ta
arvab tagasi, kuulis ta Volgal noormehi jutus-
tut Stepan Razinist, kes emalajal pidas Volgal
inni viljalauavad ja jagas riya vaestele talupo-
gadele. Kirjutades kelle juturahe ühes oma päevikus,
ei saanud Iurtienko: „Tuleb välja, et oli kommunist.“²

T. G. Iurtienko loomingus tundub suurt osa rev-
olutsioonilise liikumise ajaloost, viti Unvairas. Ta ei
rõhmas üldse võitlust imperialism vastu, mõisnike
ja põrisojuvõimu ideoloogiat vastu.

XIX sajandi keskpaigaks kasvab T. G. Iurtienko
uurimises unvaira poudius, rahva viha ja rühk-
maste laulimise. Unvaira viljale romantiliselt kuju-
tamist jõudis ta realismi ja sotsiaalselt vastule-
de riigava tunnetamiseks. Tema varaema perioodi
unistund rabadust täitunud uue revolutsioonilise

1 V. I. Lenin, Teosed, 9. k., Tallinn, 1952, lk. 277.

2 M. Weberiko, m. 5, lk. 115.

nüga, muutusi aravimas ülesütsemis rõitlaku
eksterniva ütismõndinu korra vastu.

III pt.

P. G. Šeršenevo võitlejana rahvaste
sõpruse eest.

Sarav Grigorjeviti Šeršenevo pühendas kogu
oma elu võitlemisele tsaari-Venemaa rahvaste vabas-
tamise eest sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumiest.
Sama loominguks liidis endale rajastum kogu ukras-
rahva - ukraini ja veni rahva sõprus. Meistes veni
ja ukraini rahva ühisud kogu võitlusis tsaarismi
ja põlisorjuse vastu, tööramaike võõrvõllutajate
vastu, näitas Šeršenevo ukraini rahva sajandite-
pikkusi taotlusi ühikmikle veni rahvaga.

Suure armastusega võttus P. G. Šeršenevo veni
rahva meelsusrikkam ajaloost, kunitus talupoja-
gade eelstõuvõllut Venemaal ja nende juhtidest
Stepan Razinist, Jemeljan Pugatšovist, Kondsrat

Belariist jt. Oma pärimuse kirjutas ta üles tolle muldinud ranna rahvalaule ülestõusust Belariini juhtimisel, millel kandus üle ka ukraina territooriumile:

„Возмусилея каму д'амюшка
Славный मुखи рок
Ом бурховуца
Внреть го цетбуца.“¹

T. G. Šutienko pidas ukraina taasühendamist võrreldes suurimaks kindluseks ukraina rahva elus ja hindas kõrgelt Bogdan Hmelnitšii osaselles. Oma poolis „kaidamaid“ peatus uueltaja ka 1648-1654. a. ukraina rahva kangelasluse vabadusvõitluse, ülistades Hmelnitšit, kes püüdis poolda iljaktat.² Oma perekulles jutustas „pawtusnäin löbega ja mitu ilma moraali- ta“ kirjutas poolt: „kõsjanua olu emab suurt tõhtust väiksem ajalool. su on uulsa... Bogdan Hmelnitšii isa... kodukoht.“³ Samale tumale on pikendatud ka rida T. G. Šutienko teosid maailmuis.

T. G. Šutienko mõistis hästi, et Perejaslani vaa-

¹ Ш. Шубенко т. 5, л. 67.

² ibid., т. 1, л. 186.

³ ibid., т. 4, л. 273.

da etus arvaina taasühendamise kohta Venemaa-
ga oli rogu arvaina rahva tahte avaldus. Tä vi-
jutas: „Uspenski kirik sai 1654. aastal muutsa...
hetman Bogdan Hmelnitskiilt... ja arvaina rahva
kõigi kiitide saadikutelt ustavuse rände rõtminga
Moskva tsaarile...”¹

Suur revolutsiooniline demokraat oli väimur-
tatud ven ja arvaina rahva kangelaskegudist
ühiks rõitlus oma kodumaa vabaduse ja rõltu-
matuse ust. Armastus kodumaa ja oma rahva
vastu oli P. G. Iurtienko titudalt rõtud uigara
solidaarustundega ja armastungaga kõigi rõtu-
tud rõhraste vastu. Tä mõistis ühik ajaloolik
minniuga rõtud ven ja arvaina rahva hui-
di ühtsust. Tä rõgi, et ven talupõegi esplua-
turitauk mõisnike poolt sama juemalt kui arvaina
talupõegi, et tsarismi inu all õgas ka ven rah-
vas.²

P. G. Iurtienko oli titudate rõdumtega rõtud
ven esrindliku ühiskondliku mõtlega, tema unsti,
teaduse ja filosoofiaga. Tä nimetas alati esrind-
liku ven kirjariiku, filosoofi, teadlari ja politika-
tiguatari sõnaga „mie”. Nii nimetas ta oma jutul.

¹ П. Успенский, т. 4, к. 15.

² Улан, к. 26.

tuss „jalutuinäin löbega ja mita ilma moraalita“ A. S. Puikinit - „mie wumatu poet :“ T. G. Iwtienko joonistas illustratsioon A. S. Puikini poolmille „Peltaava“ ilma teostus trituri ta sageli A. S. Puikini teosid. kuulutus, mis on pühendatud N. V. Gogolile nimetab T. G. Iwtienko Gogolit: „... Nime suur sõber.“²

Suurt mõju avaldasid T. G. Iwtienkole denabristide ideed. 1825. a. tõusid denabristid Peterburis ja Ukrainas üles iuralitsun ja päri-
ojuu vastu. Nad kadid ilma eelmõngis fodaal-
põrisojuuskuu konna hõnitamine, rahvamattide va-
bastamine julmast ekspluaterimisest. Denabrist K. F. Rõlejev pühendas rea teosid Ukrainas ajaleole, väljendades kaastunnet Ukrainas rahvale, kes koos-
tistk Venemaa rahvastega igas iuralitsun inke-
oll. Tä kirjutas:

„Мне аг - Украйну зреть в кетом,
ёи ето бодуку бугемь - пав!“³

T. G. Iwtienko rõigi denabristides kõigi Venemaa
rõhtud rahvaste vabaduse eest võitlejaid, võitlejaid
slaani rahvaste ühimeks eest. Nad tõendasid nim-
tamisvõõrsed osa poudi revolutsionisi-demonstraat-

1 П. Мельник, т. 4, с. 369.

2 ibid., т. 1, с. 336.

3 Поэты-декабристы, Москва, 1949, с. 413.

liu maailmavastik arengus. T. G. Jurtieno oli riig-
valt teendunud alles, et denabristide revolutsiooni-
id idud jõuavad rohkem ja liavad eal teosta-
mit. Tema poolmis „Umnõgu“ kirjutas Jurtieno
olla denabristide mhisust võitlusk vabadusk ust:

„А море кими, злодеями,
Вок - в одежде рваной
Царь всемирной, царь свободы,
Царь, климом выгнанной!
Цены косят и не стонет
В муке бесконечной!“¹

T. G. Jurtieno kritus denabristide liikmi-
selt esmajoomis revolutsiooni liikokalt. Leulita-
ja piides kuu pool, et denabristide idud jõuan-
tid rahvamaidendi ja õhtuandid võimaid ilus-
tõusle tsarismi vastu. Ta kirjutas:

„А где же твои думы в их великом расцвете?
Любовно возвращенны, емлы дити?
В чьи руки ты, друг мой, судьбу их вручил?
Иль, может быть, в сердце камен ехотнил?
Же прачь! разбросай их, раскнь их повсюду!
Взойдут, разрастутся, поучими будут!“²

¹ III. Шибенко, т. 1, л. 322.

² Ibid., т. 1, л. 322.

Г. Г. Гуркино on vandenud, et i suritöö ega
püüda suuda murda dekabristi:

„Кто согреш любовью к людям -
Же отыщет вечно!“¹

Декабристide kirjud eiid Г. Г. Гуркиноle eu-
daks esimesel võitluse etapis ja rahvusliku
rõhkumise vastu. Põhmis „Võrdjasi“ küüdis poeet
võttis:

„А ты, всеведущий око!
Знать, проглядел твой взор высокий,
Как еткями в оковах гнали
В ебери ивольников святых?
Как естядали, растыкали
У ешдали?! А ты не знало?
Ты видело муженья их
У не ослепло?!...“²

1857. a. 3. novembril kirjutas Г. Г. Гуркино
oma päeviku: „... esimest korda nägin ma
Iskanderi „Põjaraja Zvezda“ 1856. aasta tist
kõidet. Mii esimest apostlike - märtrite portrud
vapustaid mind nii tugevalt, kurevalt, et ma

¹ М. Сибиренко, т. 1, л. 322.

² ibid., т. 2, л. 278.

tõnani ei saa rabadada sellest ringist mujult.
Kui ta oleks teha medal selle olatu sündmuse mä-
lestuseks. Ühel küljel oleksid need suure mõõtuga
portreed palunijaga: „Esimene vene rabaduseksuulu-
tajad“, teisel medalil küljel aga ebamuldivalt
'unustamatu Piduri portre palunijaga: „Nütk ehi-
mine koonitud timukas.“

Antud leia on olnud supärasest, et ta näi-
tab mujalt T. G. Tšerkesko sisekohta katkest
Vexmaast. Nud on rantsionilim Vexmaa es-
otsas isrobitseuga ja revolutsionilim Vexmaa
esotsas duabristide ja suure revolutsionisäiide-
demonstraatidega.

Suure mõju avaldas T. G. Tšerkesko maailma-
vaale mujumisele V. G. Belinski, kes oli esirindli-
ku vene intelligentski juhiks. Temast sai pseudideli-
lim innustaja ja õpetaja. Tema artiklite mõju
all mujumid T. G. Tšerkesko isikendele - poli-
itilise ja estetiilise raatid.²

V. G. Belinski kuitus väga varajana kirjand-
duse arengust, oli isialikult tuttav T. G. Tšerkesko-
ga.³ Nükogude kirjanduskadrand on tõestanud, et
just V. G. Belinski oli T. G. Tšerkesko „Kobzari“
ehime põhjalise retursiooni autoriks. Ta kirju-

1 П. Шубинко, т. 5, л. 161.

2 Урал, л. 29.

3 „Русская старина“, 1879, № 4, л. 701.

tas: „Kui me ei eksi, ilmub kõrva Turtienu nimi esmakordselt teie kirjanduses ja millele ei ole meeldi-
vam rõhata teda raamatul, mis on täiel määral
õra tunnus kriitika teaskide... kõrva Turtienu
uuletused sarnasuvad kõige rohkem... rahvalaule-
dega, nad on nii loomelised, et te peate neid arges-
ti väikerõõm rahvalauledeks või legendideks: juba
see einki võib rääkida nende kasuks.“¹

Ukraina kodanlikud nationalistid püüdnud
mestata N. G. Belinski ja T. G. Turtienu vaatenõude.
Nad võtavad Belinski esimese retentioonile Turtienu
„kaidamannide“ kohta. Viimane nõudis suurt kriitikat,
et prot pöördus kaastaja poole, et ta loomingu rajas-
taas ühiskondliku de aktuaalsid küsimusi.

Põhilistes ideoloogilistes küsimustes ei ole T. G. Turtienu
ja N. G. Belinski ühistel seisukohtadel. Mõlemad
nad astuvad väga erinevate ja põrisesjate vastu,
lugesid rahvast määravaas jões ajaloos, ülistavad
rahvamannide vabadusvõitlust.²

N. G. Turtienu võitis küsimuse rahvast
sõprust üle astmele. Rääkides sõjalisest võit-
miste vastu peitava võitluse moodsa päikematuset,
kõrnutas ta alla emraina, vana, poola jt.

¹ В. Г. Белинский, Полное собрание сочинений, т. IV, Москва, 1954, кн. 171.

² Ф. П. Шелестко, Герцезекая дружба украинского и
русского народов, Москва, 1954, кн. 28.

rahvaste tütarvate maaside elastiivide ühtsust. Oma
sisukohtade raihmil toetub ta allikale autoritudi-
le nagu ka da en T. G. Iurkierno. N. G. Tšernõi-
ni kirjutas: „ Väiksem rahvastega asustatud maa-
des tugineb enrainlaste ja poolanaste rahkorra pinn-
võl mitte rahvostihvile või usubille erimeelsele, ku on
lihtsalt liisubille sotsiõ pinnvõl: aonin ja mõisnime
võl. Enam mõisnime en ka poolanad, sellest en
tingitud lihtsate inimest umbusa poolanaste vastu-
mõisnime vastu. Kui väiksemal and räägivad pari-
dust, siis unustavad nad lihtsalt elamast, et pari-
de hulgas en ka väiksemalati, sest need paritid-
väiksemalati en tunduvalt vähem kui poolanaid. Kuid
paride- enrainlaste vahel en nende suhtumise tõp-
selt samasugune kui enamikus poola paride vastu.
Rahvostihv erimeis ei enna sin mingit tähtsust. Poo-
la aoninult nõudis poola par mitte kuugi vähem
kui väiksem aoninult. Sin on rõõmus rahvas, siisu-
line privilegid, aga mitte rahvostihv meeluvus või
usus. Väiksem ja poola par sisarad ütlev pool,
mit en ütlevad kuni; väiksem aonin ja poola aon-
in enarvad tõpelt ühtsugust suotust... ja mitte
mingisugund olustud vasturõitõd ei nõiguta meie
sisukohta, mis tugineb allikale autoritudile, nagu
Iurkierno.”

1 Н. Т. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. VII,
Москва, 1950, с. 792.

Revolutsioonär-demokraat Tiernõiuski paljastas
harastamatult raskteooriaid, mis õigustasid rahvus-
liku rõhumist, tsarismi poliitikat, mis pidurdas
rõhutatud rahvaste arengut. Kaitsis kõigi rahvaste
õigust inimesele arstiteerimisele, võttes N. G. Tiernõius-
ki erimeet rahvusest teotajaid sõprusele. Vabataht-
lik ja võrdõiguline rahvaste liit - kellest onitast
suur revolutsioonär-demokraat.¹

Suur varajane revolutsiooniline demokraat
T. G. Iurtienno oli isikult tuttav N. G. Tiernõiuski-
ga.² Käinõis võitlemis rad tsarismi ja põris-
sojuse vastu, olles talurahvarevolutsiooni ideoloogii-
dus.

1844-1845. a. nohtus T. G. Iurtienno petraievski-
lastega. Eriti lähedam oli ta petraievskilaste van-
male tüvale. Ta oli isikult tuttav petraievskila-
se N. A. Membeliga. Nid ühendas ühine eesmärk -
võitlelus põrissojuse ja inkrutitsuse vastu. Petraievski-
land i katustanud sidemid T. G. Iurtiennoga inõgi
viimase aegimil olus. A. V. Karõnev, uida N. G.
Tiernõiuski kindas nõrgelt mi utoopiline sotsialismi
aktiivne propagandist, saadeti 1849. a. Uhtrode-
vina pataaljeni, millises turis ka T. G. Iurtienno.

1 Ф. П. Шеленко, с. 28.

2 Костомаров, Ф. В., Автобиография Николая Ивановича
Костомарова, "Русская мысль", книга VI,
Москва, 1885, с. 33.

Ф. П. Шеленко, П. Т. Шеленко, Москва, 1957, с. 378, 384.

Sin tutvustas Karõsov T. G. Jürkiennole petra-
iursuilak ühiskondlik-politilini ja filoroofilini vaa-
tid. Rasuil aruim aastail 1847 - 1857 oli Jürki-
no riigavastatus petraiusuilak poolt Pleitiejuriga?
T. G. Jürkiennu suhtumist riimani annab selget
tunnistust tema kiri 1855. a. 6. aprillil, mil ta
kirjutas: „Iga rida, iga sõna tõi riigast ma-
rõtkin vastu nagu ranna sõna, nagu riva sõbra
sõna.“²

XIX sajandi 40-ndail aastail oli T. G. Jürki-
no aktiivne osavõtjans ühiskondlikest vabastus-
liikumist. Suurt mõju avaldasid tema vaa-
dikel Kerzeri ühiskondlik-politilind ja filoroo-
filind vaated. Kerzeri teod põhjendavad rahva-
masside võitlust õigust, pärisoist talupidajate
võitlust oma vabariimist.

T. G. Jürkiennu suhtus riigava armastusega
A. J. Kerzerisse, kindas rõõgelt tema revolutsioni-
ist mõistust. Lugesid läbi A. J. Kerzeri pärisoijok
vastased teod, kirjutas ta oma pärisoisk:
„Südambin, rivas inimlik sõna! Kaitku kind, mil
apostel, mil ühtedate maapagulak, tõi valgus ja
tõelik jumala jõud!“³

¹ Uesak, lk. 30-31.

² П. Веберко, т. 5, lk. 322.

³ ibid., lk. 151.

Türkienno emandas A. J. Kerzenilt kelliud väljendid niidai I aadressile nagu „kroonitud timukas“, „pidur“, „retrebul“. A. J. Kerzenit ja T. G. Türkiennot keldus itaalia sõprus. Kui Türkienno lõplikult rabama asemikelt, ilmus „kolonobli“ allut ekstraaalre teadaanne, mille autoriks oli Kerzen. Jungemõelustuse järgi näis: A. J. Kerzen T. G. Türkiennot: „Ta on kehvast kehv, et ta on täiesti rahvaline urjane nagu meie koltsed; kuid tal on palju suurem tähtsus kui koltsel, kuna Türkienno oli ka poliitikatunne ja võitleja vabaduse eest.“¹

Peale T. G. Türkienno surma avaldas A. J. Kerzen „kolonobli“ karoloogis, milles märkis ära T. G. Türkienno tunnid võitlemis pärisõrjuse vastu: „26. februaril (10 märtil) surus Pärbusi väikese poist T. Türkienno. Kahju, et vaese kannataja keegi siinad nii ligidalt teotatud vabadusele. Kellel oleks rohkem õigust laulda allut pärisõrjuse kui mitte keemal. Kuid ma en seegi, et selle pärisõrjuse meidumea algas keemal eluajal ja valgustas ta viimased päevi.“²

A. J. Kerzenit ja T. G. Türkienno sõprus en kate keemalrahva - vaimina ja vax rahva - sõprus.

¹ Турецк, А. И., Полное собрание сочинений и письма, т. XXII, Ленинград - Москва, 1925, с. 129.

² „Колокол“, 1861, № 95, с. 798.

к ere näide.

T. G. Jurtieno võitles slaavi rahvaste ühik-
miks eest on lahutamatu tema sisukohast rahvus-
ühimuse. Jurtieno mõistis, et tsaari-Venemaa on
rahvaste vargas. Ta kirjutas:

„У нас...

.....

А мыжем сколько!...

От молдаванина до финна

На всех языках все молчат:

Все благодарностью!..."¹

Kagu suured vana revolutsioonilised demokraadid, nii ka T. G. Jurtieno rüüdis rahvusühimuse tsaarismi ja pärisõiguse hävitamisega. Ta näitas, et mitte vana rahvas, vaid tsaarism ja mõisriigid liidus vana mõisriik ja aadliga eksploatorid töötavaid massid.

Natsionalistlikule ideoloogiale vastandas T. G. Jurtieno revolutsioonilis-demokraatliku patriotiismi. See sisaldas endas armastust kõigi rõhutatud rahvaste vastu ja ühitamatut ühimeelset eksploatorite vastu.² Jurtieno näitas seltsi ühimeelset.

¹ III. Сибиряков, т. 1, с. 405.

² Урал, с. 33.

rust ikuabitruk ja uux rahva rahel, uaraino rah-
va ja uaraina mõisnim ja aadliu rahel. Oma
töödus paljastat pout erudalt uatitvastuoluid
uaraina rahvus:

„Хурей сыха евоу гему
ѣи паеукарот
Вместо руба праведнуго
Кробо уз пудер морам;”¹

geriaalra uaraina rahva pout ja uvolutio-
näär-demouraat mõistis, et rahvusliku rõhumi kand-
joins on trarism ja aadliuud, us õtutarad vaeru
rahvast rahel. Tä kinnitas, et uaraina taluprega-
du, uda rõhuvad uaraina mõisniud ja poola
talupregadu, uda rõhuvad poola magnaadid,
on ühikud uatitunid. Jirkunuo kirjutas:

„Мы оуели с сыхами грузьими,
Полуда Пиртми еуизмунд
В еоюзе с лотыми кекдзами
Гас ни пееорли...”²

õutades rakte kaari rahva emarabliu vaeru
küidlastle ukses uulitaja uaraina ja poola

¹ III. Уебуко, т. 1, л. 414.

² ibid., т. 2, л. 237.

rahvast sõpruse:

„Вот так, поляк, и друг и брат мой!
Желтые кекды, мажкати
Нае разлучили, разтели, -
Мы до сих пор бы рядом шли
Да и казаку ты руку екова
С ердце шесто отдай!“¹

Juba T. G. Šeršenko varakemas poemis „Kaidamaid“ on selguti näha tema klassipolitsoon. Ta näitas, et küllastus kinnatajamine sõjas oli poola iljaha ja katoliku vaimulikuks.²

T. G. Šeršenko kirjutas poola rahvusliku vastusliikumisest. Arumised olles tunnid tal sõbra-
lind uhked pagendatud poola ülestõusust osavõt-
jatega.³

T. G. Šeršenko on tähendas mõista patriotism autor-
it osavõttu võitlemist rahva vabaduse ja sõltumatu-
kust. Kõnetaja patriotismi ideid oli täidetud revo-
lutsioonilise hõnguga. Ta võitles Ukraina ajaloos
ideoloogilise vastu reaktiivset romantikust
poolt, kes väidab, et vabadust on võimalik saav-
tada ilma võitluse ja verega. Ta kirjutas:

¹ Ш. Шибренко, т. 2, с. 33-34.

² ibid., т. 1, с. 202.

³ Л. Коваленко, исторический взгляд на революционера-
демократа Ш. Т. Шибренко, „Вопросы
истории“, 1951, т. 7, с. 43.

"Зробию она умывалась,
спать ложилась мара
На обкраденные трупы,
На тла казачь!"¹

T. G. Turtiemo loomingus lüdi eruda kajastu-
se Venemaa rahvast kuni ühtu idu. Põet jääd-
vatas oma loomingus rüh ja varaina rahva
tõrpe ja üht rüetua kanglasinu ojaloo lühkil-
jed.² Armastungas rääkis ta Venemaa rahvast
patriotismist, kes tõukid pühast 1812. a. Isamaa-
sõtta. Ühkuuga rääkis T. G. Turtiemo kellest, et
Moskva kuhu järgus ka varaina rahvas: "...
tuli ilmali oma kolitute kannatustega hirmus
katkestumises aastal. Nagu tuhaas põlemis ohu-
ritis põlema püha Moskva, ja pürist pürii üu
rogu rügi kusti: hüid, et ilmutid nü varad üu
noored kütutama kurt Moskva tuenatju vaenla-
u kuga.

Se muhitliku hüid jõudis ka müe rahva-
u varaina pürideni. Tõukis üles minu kallis oma-
u - kodumaa; kannas liimma väikeste rahva-
ja jalavõgi."³

¹ M. Шибренко, т. 1, с. 413.

² Усов, с. 58.

³ M. Шибренко, т. 4, с. 19-20.

T. G. Turtiemo rajastat oma loomingus töörah-
va ligavat vaimu fodaal-pärisõigusliku korra vast-
tu. Ta mõistis, et Venemaal kõik mitkum rahvused
kannatavad julma koloniaalse rõhumi all,
et kõik nad on ühtvõeti õigusetus olukorras:

„Крылом кнѣзѣвѣ и кнѣзѣ,
Народъ замычекнѣи молчимъ,“¹

Urainia mõisniud ja aarev kodanlus, kartes
oma rahvast, vuhatas palju energiat, et lahutada urai-
na rahvas suurest ven rahvast. Nii eesmärkidel
piiiti elgitada uraina rahvale, et ven rahval pusu-
duvad oma kultuurilind ja filotroofilind traditsio-
nid. Uraina kodanliud natsionalistid Kulii, Kosto-
marov jt. astuud kavalalt välja esirindliku ven
kultuuri vastu, ven materialistliku filotroofia vas-
tu.²

Urainia mõisniud ja kodanlus, kasutades ära
oma elamiskondis rahvamasside vaimu kiarimi koloniaal-
poliitika vastu, piidid kujutada asja nii, nagu
olus rogu ven rahvas uraina rahva vaeslatax.
Nad piidid eitada oma elamiskondid kui üld-
rahvaline, piidid uilvata vaimu uraina ja ven

¹ Ш. Шубенко, т. 1, к. 341.

² Ураи, к. 39.

rahva võtke, toetades sellega tsarismi koloniaalpoliitikat. Uuraina kodanlikele rahvalestikidele püüdnud moonutada ja võltsida T. G. Tšükienko loomingut, vastandades teda vana eesindlikele kultuurile.¹ Nad kinnitavad, nagu oleas Tšükienko poem „Kõrvald“ läbi imetunud vaimu vana rahva vastu. Ent see oli suure uuraina pöördi loominguga jäme võltsimine. Tõni küll, oma mõningates varasemates poemides T. G. Tšükienko tõesti väljendas vaimulikult meskaalide kuhet, ent sõna „meskaal“ all mõtles ta valitseva klassi esindajaid - mõisnikke, tsarivõimude, ohvitseride, aga mitte vana rahvast.

Kogu T. G. Tšükienko elu, võitlemis ja looming kinnitavad pöördi tervist armastust vana rahva vastu. Pöörd ei valdas alati meskaalide võimude meskaalidest - ohvitseridest, valitseva klassi esindajast, kuna isiklikel kogemustel tunnetas vahet meskaalide ja ohvitseride elu vahel. Reas teostes näitas ta lihtsõnaste luuletuste ühtsust, vaatamata nende rahvuslikele kuuluvusele. Nii näitas oma luuletuses „Mul pole unne, ent ei ole meri...“² kujutas Tšükienko vana ja uuraina põlvkondset talupoega ja tsarivõimude sõduri raskest elu. Kujutades nende mereid ja kannatust, näitas

¹ Tšükienko, lk. 41.

² III. Ušakov, m. 1, lk. 472-474.

T. G. Turtiemo nende erineid vaenlasi - ven ja uarai-
na mõistmise.

Uuraina kodanliud rahionalistid püüdid maha
teha T. G. Turtiemo veneluid jutustusi („Kakikud,
„Kunstria“, „Muusika“ jt.) mitte ainult supörast, et need
olid kirjutatud ven keeles, vaid ulkaige supörast,
et nad andsid ümberlinnamatult tunnistust T. G. Turtiemo
sõdemtest ven revolutsioonilise demokraatidega.

T. G. Turtiemo kaitsis mitte üksnes uaraina, vaid
kogu Venemaa rõhutatud rahvaste huve. Tema töös näi-
tas prot, et slaavi rahvad on vennad, et mil en ühi-
sed majandusliud, poliitilind ja rahvusliud kuind.
supörast nõgi ta nende vabamuse tud ühine võitlu-
es ühine vaenlase vastu. Võideldes oma rahva vabadu-
se ja sõltumatuse eest, võitles T. G. Turtiemo samuti ka
valgevenelaste, kasakide, kirgüide, tšehhide, poola-
laste jt. rahvaste vabaduse ja sõltumatuse eest. Kogu
Turtiemo usomingu eelise rahvaste võrduse ja ühi-
nemise ide. Peedi revolutsiooniline demokraatim rõu-
dis kõigi rõhutatud rahvaste ühinemist ja sõprust võit-
luse tsarismi ja pörisõjuse hävitamises. Turtiemo
demokraatiline internationalism ei suunatud töölojate
kuinde kaitsule, verratule võitule ühisele kõigi slaavi rah-

1 Tessa, lk. 47.

raste rahel. Tä kirjutas:

„Зможи етати все елаване
Братьями - друзьями,
Синовыми еолнца правды

.....
Принимут они капики
Курю мир и елаву!“¹

T. G. Iurkenco propagandis oma meelestus
kõigi slaani rahvaste viimaseid ideid. Tema ide-
ideid sisukohad erinid jõesult reaktsionilistest
politiivist reolust - panslavismist, mis taotles
slaani rahvaste ühendamist tsaar- Venemaa alla.
Suured tema revolutsionilind demokraadid ja T.
G. Iurkenco viid slaani rahvaste demokraatiline, rind-
õigusline ühendamise eest ja kritiseerid kavalalt
panslavismi reaktsionilist olemust. Järelti mõistid
nad, et slaani viimase ühendamise võib teimuda
ainult revolutsionilise rahvarahastusliikumise teel
kaudu.

T. G. Iurkenco kutsus oma meelestus kõiki
slaani rahvaid viimase võitluse rõhujate vastu.
Tä kirjutas, pöördudes slaani rahvaste poole:

¹ П. Мельченко, т. 1, л. 341.

„Прозрѣйте, люди, день каемал!
Глаза раскрѣйте, уши чуди!
Прокнитесь, ихи! Вы же люди,
А не потакаете црквицам!“¹

Enna pöömis „Ketsu“ („Времен“) ülistas
Irkienno tšehki rahva võitlust saasa europantide
vaste. Ta ülistas kaust, et kõik saarland elukid
nii mihid ja otustorad võitlejad vastu ei jar
kus:

„Слава тебе, великому,
Цеху - славянскому,
Что не дал ты уничтожить
Немецкой пуги
Нашу правду...“²

J. G. Irkienno ülistas slaani rahvast võitlusi
nust võitlejat P. Šafarikut.³ Ta kirjutas üma-
est:

„Ты же не славишь нас, Шфарик,
Во величии величии,
Что в одно собрал нас морь
Славянские раны!“⁴

¹ Ш. Шибренко, т. 1, л. 343.

² Ibid., л. 340.

³ Šafarik P. (1795-1861) oli üks hilisraiskvamaid tšehki
ja slaani rahvusliku liikumise tegelasi 19. saj.
Ta oli filoloog ja ajaloolane. Suunas oma teod
slaavlaste ajale võitlejate vastu.

⁴ Ш. Шибренко, т. 1, л. 341.

P. G. Irtiennot ja tiikki õpetlast P. Jafariint
lõhustada armastus ven rahva vastu ja vihvavau
iervabitsuu vastu, slaani rahvaste vihvamine idu ja
võitlus völvimaste võtujate vastu. Irtienno pötvendas
Jafariintu oma muuta poemi „Kettu“, mis on lövi
pöimunud slaani rahvaste vihvamine iduga. Poet
võtvub väini venmaa rahvaid vihvile võitlusele
tsarismi vastu:

„Вн - Jopumeb - noJepem !

.....
e tami nrvabga, e tami enaba
U tona ebamaa! ”²

P. G. Irtienno võpvi ven revolutsiooniliste
demonstratsioonidega en ven ja ukraina rahva võpvi-
se ilovkann näitks. Iu en kate venasrahva võp-
vus, kes on lõhustand nii keulelt kui ka kultuu-
rilt ja ajalooliselt arengult. Ieda võpviit tugev-
dand väigi võtvud rahvaste põrviseist talu-
pövgade vihvud kuni võitlusele mõisnike ja tsari-
vöimu vastu. Jurtiv oia keule võitlusele keulele
keulele ven rahvale, keulele ukraina rahvas alati
leidis toetust ja tuge. ”³

1 Ueda, lk. 48-49.

2 П. Шибунко, т. 1, lk. 486.

3 Шибунко, lk. 113.

Tarvan Grigorjeviti sirtiesse idulima noostöö vax
revolutsiooniliste demokraatidega mitte üksnes ei väl-
jendatud vaid ka tugurdas kogu kinnasrahva sõp-
rust, nende revolutsioonilisi traditsioone.

IV pt.

Maalimunst - T. G. Šeršenko röötluse uelv.

Taras Grigorjeviti Šeršenko osatöhtsus ukraina kultuuri kujunemisel on erandiselt suur. Ta polnud mitte üksnes suur poet, geniaalne mõtleja, filosoof-materialist, vaid oli ka suur maalimunstnik, kes süstiti realismi rajajana ukraina kujutavas kunstis. Peenra ühest küljest, maalimunst ja graafika türest, on tema mitmekülgne kunstialane tegevus lahkamatud, tihkest täiustarad külged. Kogu tema loominguline tegevus oli suunatud röötlusele ukraina rahva sotsiaalselt ja rahvusliku huvide kaitses.

T. G. Šeršenko kui poedi ja kunstniku loomingu töhtsus ja omapära seisneb selles, et ta oskas vana ukrainliku kultuuri edusammude baasil eriti tõsta ukraina rahva ajaloolist arengu ema-

pära ja väljendada ühtnaha miljonilist massi-
di tuu ja meeleolusid.

Suuringis kirjanduse poeetia eraldalt väljenda-
tud rahvalikku, mida kindarid kõrgelt paljud
võrre kirjandus. Kirjanduses on üllaldam meenuta-
da A. I. Kuznetsov, N. A. Dobrolyubov, N. A. Nekrasov,
A. M. Gorki jt. käsitletud siinkohal kirjanduse rüh-
tus. Nii näiteks kirjutab N. A. Dobrolyubov: „Ta on
täiesti rahvalik poeet, selline, millest me ei ole... Ta
elab rahva helgast, elab rahvaga ja mitte üksnes
mõtlega, vaid ka elutingimustega oli temaga tuge-
vasti ja vusidemega seotud.“¹

Suure võrre kunstniku K. Brüllowi õpilane ja
revolutsioonilise demokraatide N. G. Tšernoshevski ja
N. A. Dobrolyubovi mõttekaaslane püüdis ka kirju-
tavas kunstis anda vastusid kaasaja aktuaalse-
tele küsimustele, kirjutada tõetruult umaina rah-
va elu. Olles Brüllowi mõju all, säilitas N. G. Tšer-
nov kunstilise isiksuse, õppides paljude kunstniku
loomingulistest kogemustest. Tõelisepansuure osa
etendandid kirjanduses kui kunstniku - realisti kujun-
mised A. Vexljarov ja M. F. Saltikov-Shted-
in². N. G. Tšernoshevski maavid ja joonid on läbi-
dand A. Vexljarovi poolt loodud talupoegade

¹ N. A. Dobrolyubov, „Соправки еорванни 6 3 моване,
т. 3, Москва, 1952, л. 536.

² Suure võrre kirjandus N. F. Saltikov-Shted-
in kunstilised maavid.

nyude gaerüle. sigar kaastunne ja armastus liht-
raha vastu, tema töö ja elu vastu, need olid moti-
vid, millest juhindus kunstnik luues oma töid.¹

Uude realistlikku maali paneb T. G. Šeršeni-
ko aluse oma žanrimaaliga „Katerina“² (oli) 1842.
aastal. Töö on illustreeritud tema samanimelik-
u põuile. Seda iseloomustab sigar humanism
ja terav sotsiaalne protist. Psühholoogiline in-
dividuaalsus saavutab maalil erakordse ilmu-
se. Kaarav on kunstniku sigar kaastunne ja ar-
mastus vana tütarlapse vastu, kes hiljaltena
ohvitseri-pari poolt peab hukkuma.

Kunstnik kujutab maalil Katerina nõrval
valitsesam klasi kuuluvat ohvitseri ja lihtsat
talupoega. Suurpöran misterlikkusega vastan-
dab kunstnik midas rimevam klasi kuulu-
vat inimest. Milin põlgus ulmub raatlejas
etile otsemei targi põgenur salakaval ohvitser.
Samal ajal rõljendab kogu talumike heia ja
raade sigarot kaastunnet ja pooluhedu randa-
le Katerinale, mis on määratud hukkamisele ra-
gu rekitud tammesam ta jalgade es. Ja
just nimelt rimevam väime detailiga kunstnik
nagu rõhutab sel enam Katerina kurba saa-

¹ Ш. Мидега, А. Талышкина, Векучество драматической
Украины, „Векучество“,
1955, м. 1, с. 5.

² ст. лиса м. 1.

tust, kes on petetud autu õhuti poolt.¹

Enne hilisemas loomingus pöördub T. G. Jürki-
no veel sageli tagasi Karkina - küljatud urai-
na naise kuju juurde.

1843. aastast pärineb T. G. Jürki-
no „deskraan kilt“,² mis on täis teravat inimesondli-
ku protesti. Joonis väljub oma tuma ütsaist raa-
nidest. Sügava realismiga kujutab kunstnik sin-
nogu traari-vennema pärisorist tolupeigade
raskest elu. Nappide vahenditega on saavutatud
Jürki-eno kaarava pildi, millel ei rajagi kom-
mentaar.³

1843 - 1844 aasta vii ajal Urainam k-
gi T. G. Jürki-eno palju maandeid ja jooniseid.
Ta kannab karia ofort „Maalim Uraina“.
Selle eimise väljaandem (1844) kuulub tööd.⁴ Mär-
kimisväärne on „Kilakotus“, „Pulmad“,
„Tõdu ja arm“, „Kingid Tiigivini 1649. aast-
tal.“ Kogu tüübi idulim tisu ja kunstim külq
annavad tunnistust sellest, et Jürki-eno-kunstniku
ei võoras tol ajal kunstis valitsev aadumi-
lus. Kõik kma joonid kannavad realismu,
põhilinest žanrist iseloomu. Teemad on elust
võetud, konkreeted. Briti kunstur on tunijoonis

¹ Kõnen künline T. G. Jürki-eno muuseumi materjalidest.

² vt. lisa nr. 2.

³ Kõnen künline T. G. Jürki-eno muuseumi materjalidest.

⁴ Kupuurok, l. 14.

"Kingid Riigivini 1649. aastal." ¹

Ukraina rahva muusikaväime nimetus lühilised paalid T. G. Ivtchenko mi unistruu tõtlaparu. Üht ukraina rahva ajaloo olulistat momenti kujutab ta elpoolmainitud ofordie. Kunstnik näitab saadikuid, mis saadikid ringitustega Bogdan Kmelnitski juurde. Sün en saadikud Mosava tsaarilt, Poola kuningalt ja Türgi sultanilt. Iga saadiku kuju lähem vaatlus annab teinoleku eakimatult määratleda järgivate hindumise käiku.

Vere bojaari rahulik ilm väljendab tema rigarat sundumust oma diplomaatilise missiooni eduse. Vastandina kelle väljendab rogu Türgi saadiku näoilme ja heian selget rahutust Bogdan Kmelnitskiga kohtumise tulemuste üle. Samuti näib võite edu lootvat Poola kuningaga kuller. Selline riige tõegendus tunnistab hindumise rigavat mõistmist T. G. Ivtchenko poolt. ²

Oma kunstilises loominguks pöördus T. G. Ivtchenko korduvalt suure riigitegelase ja väijuki Bogdan Kmelnitski kuju poole, mis väljendas ukraina rahva sajanditepikkuse taotlusi ühinda vere rahvaga. Tema 1845. aastal loodud tööde hulgas on

1 H. lisa n. 3.

2 Külli Rünkine T. G. Ivtchenko muusikaväime makryoidest.

ida maastiku, mis kujutavad Bogdan Hmelnitški
ku ja teguranga sõtud kohti. Sõn võiks maini-
da akvarelli „Bogdan Hmelnitški uia tubotoni“,
mis kujutab Bogdan Hmelnitški poolt 1653. a.
põhitatud uinut.

T. G. Šeršenko tööde hulgas on joonis „Bogdan
Hmelnitški uim“ (1843-1844). Kunstnik kujutab
vana kutmarit uimauelul tunnil, kui see annab
üle pojale oma valitsuskepi. Patriotiline uim-
na Venemaaga taasühendamise tunvale pühendas
T. G. Šeršenko paljud oma teosed.¹

Üht tüüpilist sündmust uimainva uelas kuju-
tab ootul „külanõukus“.² Talumaja ette õue on
kogunud külanõukus, et otsustada kahe talupoja
uimist. Kunstnik on realistlikult edasi andnud
kogu uimorra, lihtsad talumehed, mis lasteta-
vad kahtlemata õiglas otsust. Joonis paremas
nurgas on kujutatud riigivõimu etindajat ule-
gi talumehetega midagi arutamast. Kunstnik nagu
vastandaks ule nurgatagum ja salajan aja-
ajamine avaliku külanõukule, mis koosneb lihtsast
uud avarast talumehet.³

Kunstniku uigav simpaatia lihtrahva vastu,
tema tavade ja uimist austamine ilmneb ofordis

¹ А. Боньский, Всеобщее знание Украины с Россией в
русских м. Т. Шибренко, „Славяни“,
² ст. 112 м. 4. Москва, 1954, м. 5, л. 43.
³ Кіеві Бібліотеці Т. Г. Шершенка Музейні матеріали.

„Pulmad: Realistlikult on edasi astud taluma-
ja hõimur, inimene, kellest õhkuks sidumiseks üht-
sus.“¹

Seeriam „Maaliline Ukraina“ meelub ka ofort
„Sõdur ja naine“. Millin realismiga kujutab kunst-
nik sin rogu sõdurile traagilist tsäari-Verre-
maal. Joonist kujutatakse sõdurit - sarti, kes keht-
leb nunnaga. Sigare sõdur, kes oma elu parimad
aastad on elnud sõjaväes, kes on kaotanud kael
oma terris, pöördub niid pale pinni aastaid
koduvilla. Sin liab ta eest vaesuse ja viitsu-
n. Kuum näib talle niid elut parem ning ta
annab meeldi kellele näe. Oma ofordi tummas on
T. G. Šeršenko valimised vana rahvajutu, kuid on
selle põhjal etanud anda realistliku pildi sõduri
saatusest tsäari-Veremaal. Kunstnik esitab sin
sigara etukite rogu realistliku ühiskonnale selle eka-
inimliku eluorua pöörat, kuhu ta tõuab oma liik-
mid.²

Sigar kuni maalivunsti vastu üratkumud T. G.
Šeršenko ka raskest armis aastail. Saatamata
kõigile meeldudelle joonistada ja kirjutada, jäli-
tamistele ja kunstniku elementaarne töötingimus-
te puudumisele, jatkas T. G. Šeršenko oma 10-m

¹ П. Тобгя, М. Т. Улюкено - хушоуекук, кув, 1955, к. 17.

² Кучи Ринко Т. Г. Шершенко кумуоми махьялидет.

asumisaasta jooksul tööd. Kulgaliselt teigi ta joo-
nitud kasahhi töötava rahva elust. Kuid need joo-
nid ei teonud kunstniku sugugi materiaalselt vastu-
tolluagust aadliku-omastiku ehituskonnas. Samal ajal
ei saanud olla juttugi T. G. Irtienno joonist kii-
mist rahva hulgas. Kuid revolutsiooniline kunst-
nik võitles kõigi nende raskest vastu.¹

T. G. Irtienno joonid, mis kujutavad kasah-
hi rahva elu, on väga mitmekesised. Tema töödes
kujutas ta mitte khaani, kullonid ja baid, vaid
vaseid, lihtsaid kasahhi. Kujutades väimeid ei
hakanud suur revolutsioonide- demokraat endale
eelmängis võtuda rõhujaks ette kaastunnet.
Kastupidi, tema joonid võtavad tema sihtga-
li viha, sõttaale protsti, õiglast kättemaksu-
ni vaarust, sõttaale ja rahvuliku õigustust.

Pidades ehitamatut võitlust mustarajajõu isko-
loogiaga, sõnnistiduga, väljendas T. G. Irtienno
ema joonistes kasahhi lihtsokra muut hingelise
jõudu, tema muhkaleid, poutilist riidet, oma-
tut ilu ja tõe vastu.²

Asumisel ellu töötas Irtienno palju. Nende
aastate jooksul kipus ta tunduvalt kui kunstnik-
realist.³ Tema sai revolutsioonilise- demokraatliku ideede väl-

¹ М. Ташев, М. Т. Шибенко в Казахстане, Алма-
Ата, 1952, л. 52.

² Ibid., л. 54

³ Карватта Шакиян, Парасе Шибенко, Москва, 1946,
л. 54.

jendaja ujutavas unistis.

On tunnistatud, et šeršeni joonistus ei ühista
ainultki pidulikke inimesi. Kasahhi rahvast uju-
tab ta töö juures. Sealjuures on inimesi, et
mida pingelise on tööprotsess, seda ilusamana
ujutab ta inimesi. Kunstniku lihtsad joonid
omandavad riigis ühiskondliku-politilise mõtte.
T. G. šeršeni oli esimene kunstnik-realist, kes uju-
tas kasahhi rahvast.

Tähtsaima väärtusega joonistus kasahhitema-
del on „Kasahhi ujuksapud“ (1853) ja „Võimu-
kas ujuks“ (1855-1856). Tema teemaatiliselt on
mõlemad joonid väga lähedased.

Joonisel „Kasahhi ujuksapud“¹ ujutatakse
lapti, kes paluvad armuand. Kasahhi perekondi,
kes olid rüütelid, värske riimari armu, oli tuhan-
did. Kunstnik rääkis oma eesmärgis avada
vasku sõjajärgse patu - inimeste hingelise riigis-
tamise juba lapsest. Paluvad lapud šeršeni
joonil on väga traagilised. Nende rõhuvad näed
on ette sirutatud ja pilgus paistab varane rõpumus
ja elukogemus.²

Laste taha paigutas kunstnik oma autoport-
ree. Tä on sõderi mündis. Tema silmad, mis on
võeti väljenduseks, räägivad rihast ja ettekuulust

¹ vt. lisa nr. 5.

² Küchi Rindine T. G. šeršeni Muuseumi materjalidest.

ühiskonnale.

Kaht kirjavat last on kujutatud ka iirikier-
no tüüpiliseks „väimneks viinaks.“ Vanem last-
test istab avara all, siutunud ette oma rõhmad
käed. Noorema pila on kurnatud avara, millest
ributatakse mu viinat. Rastunud ja ilujõuline
viinat rõn on krahvas kontrastias laste rõhmadele
puruksle rõhvale. See joonis kannab juba üldista-
tumad iluõõnu. Jõhnu viinat nagu simboliseeris
kogu riikolainu režimi, mis unniõ kannatama
mitte ainult täiskasvanuid, vaid ka lapsi.²

Pajud T. G. iirikierno aumisperioodi tööd on
jäändud veel unni tõrakeri tundmatuks, unna unnt-
ria saatis mid realiseeriminas oma sõpradele Poolas-
u ja dutu. Künni Riikliku T. G. iirikierno Muuseum
on öra kindel tõelise parunäärne töö unstriku loo-
minguline pörandi sõilitamisel ja on seutnud
kõnu koguda enamiku T. G. iirikierno aumisperioo-
diõ kätud joonid ja riandid. Mitmeid unitund-
mata iirikierno töid on saanud muuseumile nende val-
dajad dedu NSR-st ja Poola Rahvabariigist.³

T. G. iirikierno unni unstriku emapörandi
jooned ilmuvad eriti eredalt unna unnuks töis
, dugu unnuks pejant. Väimane on ühes kuitava-

1 vt. lisa n. 6.

2 Künni Riikliku T. G. iirikierno Muuseumi materjalidest.

3 Ibid.

maas demokraatliku kunsti mälestusmärgiks XIX saj. 50-ndatest aastatest. Jürtianno kavandas ta armul oles.¹ Kunstnik tahtis luua 12 gravüürit rooskera keria, ent see jäi loostamata. Eni säilinud 8 mitu põrsis lõpetatud joonist.

T. G. Jürtianno soov luua keria pilk rahva hulgas laialt tuntud tumal oli tema loomingulise ottingute tulemus. Kunstnik soovis uues graafika vaku liidid ilma rõljenduse kunsti- u- demokraadi vendlusest, uue esmärgis oli igapäevast arendada ja õpetada rahvast. Tema päevikus kirjutas T. G. Jürtianno: „Kõigist ülevast kunstidest meeldib mulle praegu kõige enam graafika oma. Ja mitte ainult. Olla ka graafika tähendab olla ilusa ja õpetliku kunstija inimesena... Tõendab olla kasulik inimesele... Ilusaim, üllaim on graafika kunst. Kui palju vakkid teosid, mis on rõõmsaadavast ainult viis- telu, oled tukmunud hämaras galeriides kuu imetkivasti lõigekta?“²

Kuid T. G. Jürtianno ei unistanud mitte ainult olemasoleva kunsti ^{rahvale} rõõmsaadavamaas tegemisest. Tä esmärgis oli luua tõelise rahvaliku ja demokraatliku kunsti.

„Lugu entimud projekt' oli olnud etapis

¹ M. Ueberkko, m. 5, lk. 34.

² ibid., lk. 34.

kunstniku loomingus. Piibli legend ehitatud pojast
lõitis sütiennot süpärast, et see juba vanast
ajast sai Venemaal rahva hulgas vaimdelt laia
levisu saavutusi. xix sajandi 30-ndail aastail
antakse Venemaal rõhka suurel arvul vaimseid
seeriaid, millel on kujutavad ehitatud poja vaim-
si tugera väimeodanliku moraalilõrvalmaitsega.
Neis primitiivseis puugraafiiirides, mis olid sageli
loodud Lääne-Euroopa esaujul, jututati ehi-
tud poja õpetlindu lugu karmustadust ja
magusais teonides.¹

T. G. Sütiennu on aga vastupidi sisukohal,
et kaasajale on vajalik puu ja tabar satir. Tal
teib julge mõte kujutada rahvale omaus sa-
med vormis mitte patukakitsuse jutust, vaid kaas-
ajaga ühisnõrva patukid. Kunstnik täidab rahvad
traditioonilind kujud uue ringa, piüdes luua
kõlisk kunsti, milline aitab rahvale mõista ümbritse-
vat elu.²

õma graafilise seeria, lugu ehitatud pojast
annab Sütiennu vaima tõlgenduse ehitatud poja
kujule. Joonind ei võtsu vaateajas ette mitte niirõrd
põlgut ehitatud poja vastu, niirõrd hämmastust
ühisnõrvas aktivate kadust üle, mis ei arveta inim-

1 В. Зюкер, "Трениа о блудном сыне" П. Т. Шевченко,
"Секунство", Москва, 1956, т. 2, л. 56.

2 П. Шевченко, т. 5, л. 35.

linnast ja õiglusega. Mõnede joonistl emandab
entimud poja uju pörisojuksinole korrald inloo-
meline ja tsarismi poolt rõhutatud rahva etindaja
uju joond. T. G. Iurkovo arab oma uua
„Lugu entimud pejat mõtte pärinast, öeldes:
„Mie kõrgema ühiskonna patidule ja puudu-
jäänidule i maa owtada tõelprami. Kõige es-
malt kelle ühiskonna väikarvulisek pörat, linnas-
juurdunud kõbbelisk tõbede pörat, aga juurde-
tud haigund, mi rad on ülden parandatarad,
süs kanglasline vahenditiga. Lühike satür ei ole
süs mõjut. Ja kas emabui rahvustiline mõttus löht-
ust mie väike kõrgem ühtuend? Näib, et mitte
mingingust. Keskmast aga - mi uue ja õnn-
tuksat pooluujasnamatu man, on pool rahvast,
on mie rahvust hida ja tall ongi vajalik...õilis,
peen ja tabar satür...“

Mie näeme, et kunstria üritas tegelisele elu
antivalt mõjutava kunsti loomist. Ta üldes kriti-
seerimast kõrgema ühiskonna etindajaid ja ujutat
kaupmehkonda.

Enamikele oma joonistele ardis T. G. Iurkovo
ühtrast illustratsioonide inloomu. Need annavad
vaatajale selge etteujutuse ühest või tühest situatsioonist,
mhu on saturend patgelam. Kunstria loob

üldise, kohaliku sotsiaalselt kindist valdatud
inimese mehe, kelle traagiline saatus haarab vaate-
jat.

T. G. Sirtsenko lüüab ühte mehega vana ühis-
konna viimasele klassile kuuluvad inimese-
sõnad, etinud poja mehe viimase tunda ka
sõdeviimilise ümberrüütatud pärisorik talupoja.
Kunstniku piktüüsimine on sinu laiahaardelise,
haaratus nagu kaasajast ühiskonda.¹

Vaatleja tutvub etinud pojaga sel momendil
viimase elus, kui ta on veel noor, ilus, täis elu-
jõudu.² Peatuses teadakse trahteri es, istub etinud
poega kal väga eksimindlas ja võlgakutses poe-
tis, misgi ta on kaotanud kaardimängus ja tal
ei ole ei piktüüt ega sõnu sõjas. Tema pilk
on suunatud kanguruse ja kelle paistab nagu
võlgakute oma saatusele.³

Seejärel järgmised joonid kujutatakse etinud
poega sõbris. Kandes peas kolmruut ristat
ja teatud määral, misab mis kanguruse vhus-
tavas poosis sõjaga vaatleja poole. Kanguruse
järgmised moraalsed langus on kujutatud väga
ilmselt järgmistel joonistel. Kolmandal joonil
näeme etinud poega jõevedel elus. kättemad
kaha, vabalduvad rüüdid ja viinakaravain annavad

1 Zerkov, lk. 57.

2 lk. 51 ja nr. 7.

3 Kõnni kirjeldus T. G. Sirtsenko muuseumi materjalidest.

tunnistest tema niqarant moraalust laugust.
Kõigi nende joonist juurde, mis kaaravad inimese
moraalust laostumise tumat, kuulub ka joonis „Surnu-
aias”.

Siinvalt kõigist nist joonistest, mis kujutavad
entised poja moraalust laugust, kujutavad üle-
jäinud kolm püru ja vaenu, millinid ta elas
üle sõdurina. Viimane kolm joonist on otse
kriitina kaasaegsele julmale ja ebainimlike
tingimustele sõjades. Nende joonist („Kavistuse
kainaga”, „Kadalipunkaistus” ja „Püruis”) tun-
tar omapära isiklikkuses, et mid ei võeta mitte
nõuõrd entised poja eluõigu jätavana, nõuõrd
rogu Venemaal tüüpilist invalitsun poolt võetud
rahva elupiltidena. Ja see pole mitte juhuslik. Nis-
piltides kajastus rogu põrisõjajuhime ühiskonna eba-
inimlikkus ja julmus.¹

T. G. Surtienko poolt loodud kuju tüüpilises
isikus kelles, et temas kujutati kõigi tsaarivalitsun
poolt sõduritriinlike ümberrüütatud põrisõjast talu-
peegade kannatust. V. J. Levin kirjutas: „Ümbes
kolm inimpõlv tagasi, Nikolai ajal, oli soldatius
andmine loomulikust kavistunast, mis täielikult vastas
rogu ven fodaalide ühiskonna korrale... Talupeigi
arti soldatius kui piraajalike ühiskonnale, kui teda

¹ Surup, lk. 58.

ootatid „kadalupe“ jm. ebainimelised pünad.¹

Ja tõesti, ehitised peaja prototüüpiks mis stuurides võis olla mitte mingisugune kaupmehelise pöög, vaid lihtne taluhoone sõdur. Mis stuurides ehitised ehitatud pöög juba kaasaegsete kaduist otsik ohri-na. Nende, otse vana sõduridest võetud pünade lihtne näitamine hõlmasingistab tsarai-venemaal ehitisteväga ühiskondliku korra emaroli ja ebainimelised.

Kui teists „lugu ehitised peajast“ joonistes ilmneb romantilist inglismaal ehitised peaja ümbreks kujutamist, on mis joonistes rohkem rõhkust. Deu-mentaalne täpsega kujutatud kinnis olemuse, mis ümbritses T. G. Irtienno ennast ommisel olus. Näitena joonisel „Kavistus kainaga“² kujutatud kasarmu hirmust, mis sarnaneb väga ühiskondliku jooniga „Kasarmus“. Väimisel on Irtienno kujutatud ka ennast oma kaastasku uskel. Ehitised pöög näib olevat paigutatud otse samasse kasarmusse, millises vutis nii paljus pinni ja raskeid aastaid ühiskondlik.³

Erakordne kuni parane joonis „Kadalipukaristus“⁴ Karabides kujutada inimene kallal teostatavad hirm-sat rögivalda, ei näita T. G. Irtienno mitte püss-mist ennast, vaid kellest tehtavaid ettevalmistusi. Andes oma joonile kelle lohenduse, kriipustab kunst-ria alla ehitised peaja moraalsed püüed enne püssmist.⁵

1 K. J. Levin, Труды, 4 к., Tallinn, 1950, ex. 372-373.

2 H. Uia m. 8.

3 Звукер, ex. 58-59.

4 H. Uia m. 9.

5 Тобга, ex. 28.

Joonil ei plaanil sisab uksind poig seljaga
vaataja poole. Ta on pooleldi kahtlestatud. Taga-
plaanil viituvad sõdurid pakiprotseduuri testa-
minas. Tema maalimendis oli see erimisi teinud, kus selli-
se otsekohusega kujutati tsari-venemaa olemist.

Joonil, "Kanglas" kujutatud värgiroodu
saadud uksind poiga maandatud värgikongi
põrandal istuvad. Kõli tullestatud auna kanger
valgus valgustab tema tugevaid, kuid kõhtõmbe-
tud õlgu, värvitud kõi ja jalgu, milledest üks
on aheldatud tema kõrvale lamava värgi jala
üle. Samas ripub nooril tema säär, mida püs-
malt haige selja pärast ei saa sel kanda. Värgi
sügavus rõõpab kllsõnd kaardimängijaid, kuid
uksind poig ei mõnda oma umbust. Tema ainiti
vaatareis kilmades on värgendatud rogu puustatud
duga inimel lootustus ja ahastus.²

Uksind poiga kujutamise sõud moraalselt
laostunud laaburidajana, sõud pärisõjessõnu ühis-
onna sadest sõrva, oli uksindul ksmikelt õig-
tatud. Tema uksind poiga uju mõlemas katunde-
es jäi ta treuus ristud du tuumik tumale.
Selgusti värgendub uksind mõte: uksind poig on
oma aja sõur. T. G. Sivtjenko näitab uksindult
igal joonil mitte laostumise protsessi erast, vaid

¹ vt. lisa nr. 10.

² Külli Rõnnu T. G. Sivtjenko Muuseumi materjalidest.

tema järjekordset tulemust. Kunstria jutustab
ema surias, lugu ehtimud pojast ema demokraat-
ilise inimisuse traagilist kummitust ühis-
liku elutingimuste mõjul.

Kui demokraat ja humanist lahendas T. G.
Irtienko kujutavas kunstis kogu oma loomingu
põhitema — rahvaka protsessi rõgivalla, rahva-
masside võimude ja aktiivse elamisliku saduste
vastel.

En sadusepõraks, et oma vabadusest vaitleva
rahva kummit rõjendas Irtienko - poolt kunstilist
pausini ja järjekindlalt. Sün tegimes ta unai-
na rahva poeetia rikkaliku põrandile. Irtienko -
kunstria ei võimud lida seda realistliku meetodi järje-
kindlust sõnadesse tegeliku kujutamisel, mida valdas
suur osa kunstria P. A. Fedotov. Teekime suure
osa kui me analüüsides T. G. Irtienko loomingut
ei avustaks konkreetseid tingimusi, millelides arems
kaugese ringiis sähvadesse saditub kunstria - sõdu-
ri kunst ja ei mõistaks seda uut ja olulist, mida
sisaldavad tema poolt loodud teosed. Esmane-
selt kõhivärgistades tsaarivalitsuse poolt teostatata-
raid julmi karistusi lihtsa vnn sõduri kallal, laim-
das T. G. Irtienko tundevalt kaasaegse kujutava
kunstiga raame.¹

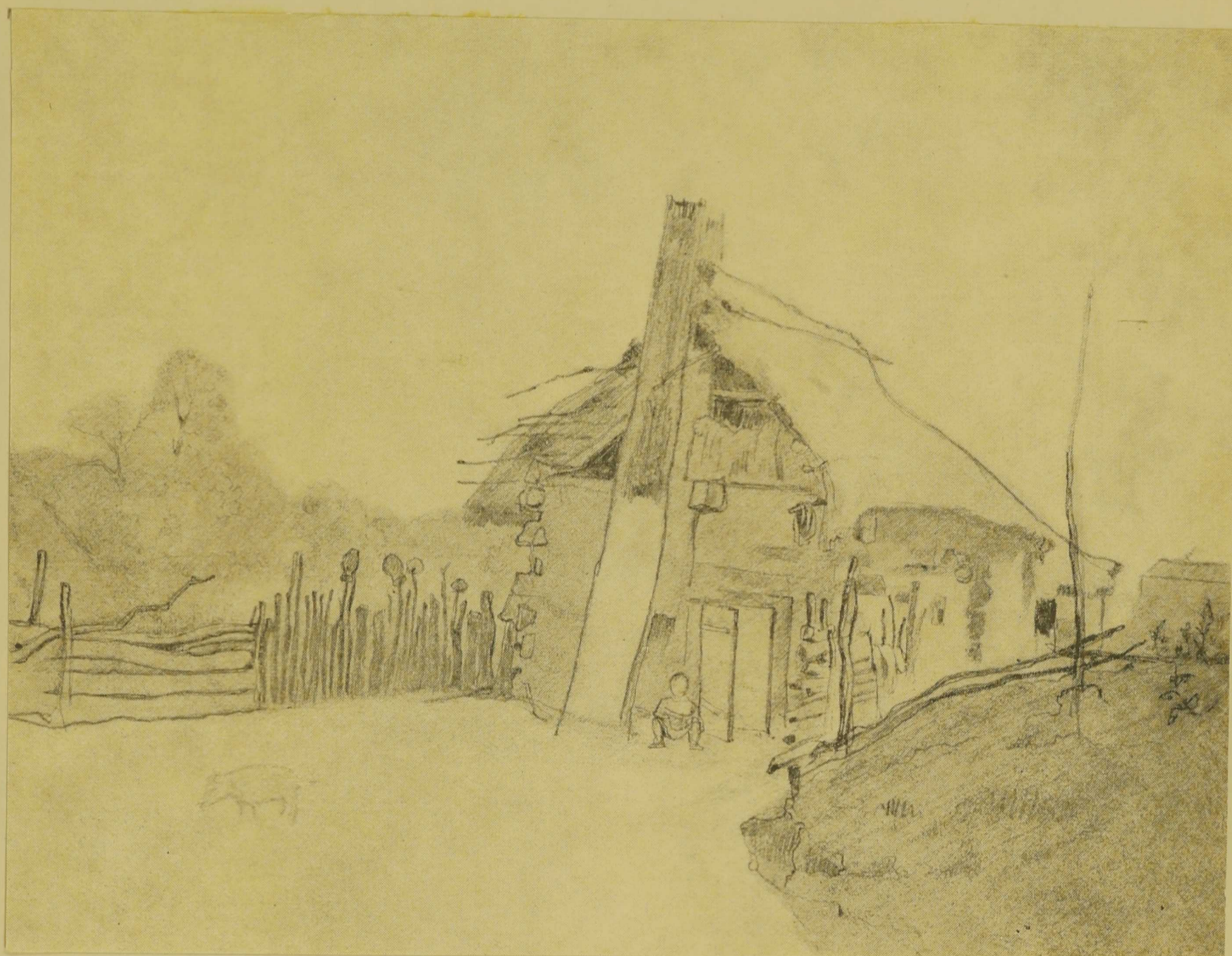
¹ Звук, л. 60.

T. G. Jurtieno loominguks on kujutatud sellise
singe pool põrisõjuseks Venemaa elust, mida ei
puudutavad isegi kaasaegne kunstid. See erand,
aktiivne saduse hõlmamistamiks löös T. G. Jurtien-
no oma unarusis tööd kaugemale mitte isegi
P. A. Fidotonit, vaid paljudest xix sajandi
ii pool kunstnikust.

Katerina. öli. 1842.

Lisa m. 2.

Leskainen kiltä. Pöytä. 1849.

Kingid Piiqivini 1649 aastal. Tui. 1843-44.

Kilankhus. Gfort. 1844.

Kasakhi kerjusbaped. Seyria. 1853.

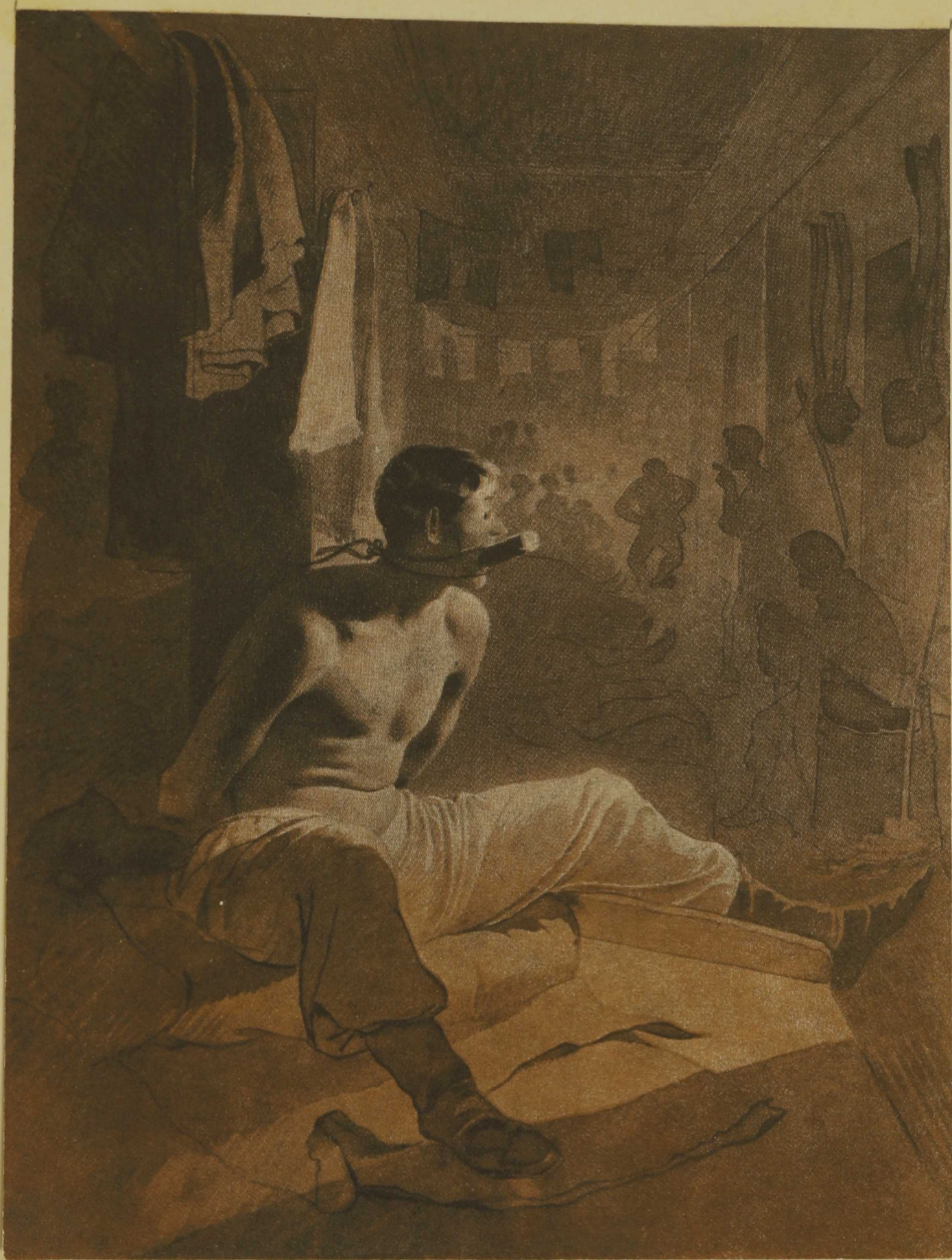

Väimukas wihkas. Suuria. 1855-56.

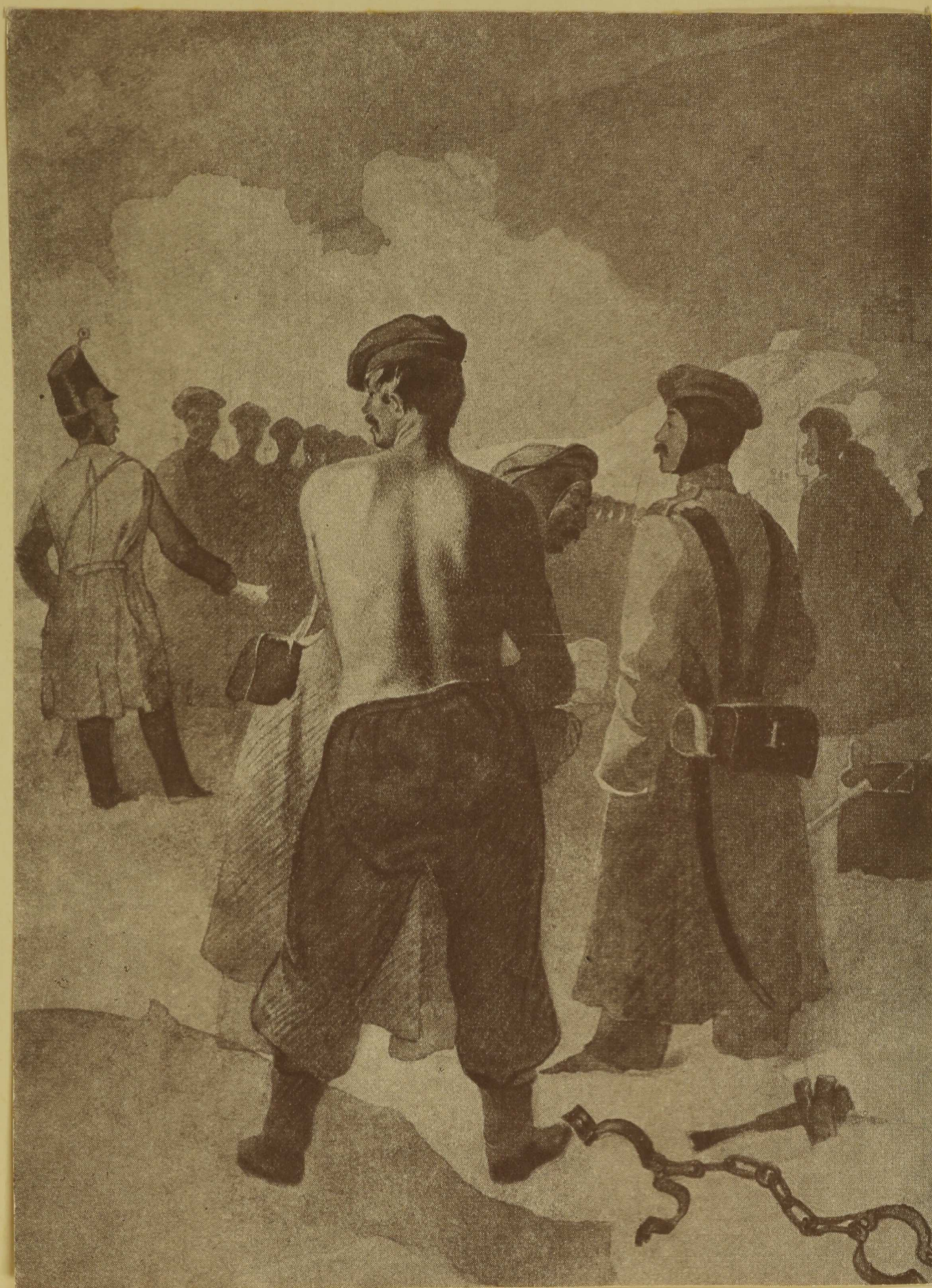
Kaardimõng (seriast „dugu unim d'projast”).

1856 - 57.

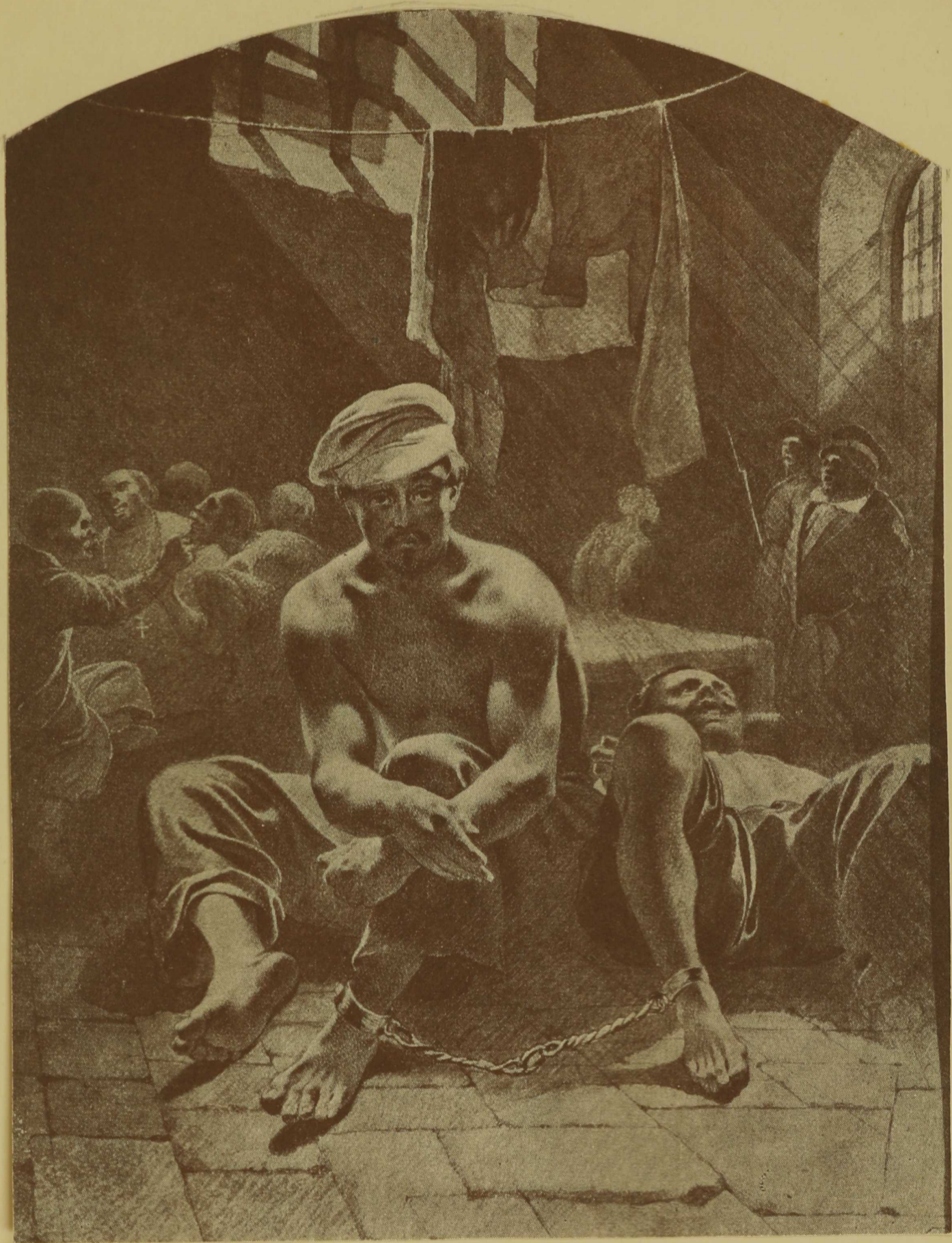

Karistus kainaga (servant „dugu entirend pojar“).

1856-57.

Kadalipunaristus (meriast "lugu ehtimud
pojast"). 1856-57.

Pürmisi (servant "legu erkined pojar").

1856 - 57.

Lõpukõne.

Taras Grigorjeviti İrtienao oli uaraina utolotšionäär-demokraat, mis kogu oma unistlik loomingu ja ühiskondliku tegevuse pühendas võitlusele oma rahva vabastamiseks eest tsariaalsust ja rahvuslikult võhumisest. Julgelt ja otsustavalt astus ta sõja iuralitsuse vastu, paljastades kogu põrisojuviliku ühiskonna mõdasust. Taras Grigorjeviti İrtienao tõstis oma hääle kõigi võhitud rahvaste kaitses, olles esimene kirjanduses ja maaliuustrinumas uarainas, mis alustas utolotšionilise võitluse usmõrvidelle nii poeetia, proosa kui ka maaliuustris.

T. G. İrtienao loomingu erandne joon seisus selles, et taer uaraina utolotšionilise demokraat fundis kõsti rahva elu, tema teost. N. Gorki andis talle kõrgu hinnangu, mis et-

meeli ja tõeliselt rahvaliivile pöördile, kes ei
mõneta objektivalt üsarditga rahva mõtteid ja
tundeid.¹

Astudes üjanduse xix sajandi 30-ndate aast-
tate lõpul, muutus T. G. Turtieno juba sajandi
40-ndate aastate vana revolutsiooniline talu-
rahva ideoloogias. Tema ideed tungivad rah-
vam, tõstes eda võitlusele imperialism ja pöris-
ojuse vastu.

Kui revolutsiooniline demokraat, oli T. G.
Turtieno tihedalt seotud vana revolutsioonilise
demokraatidega. „Võõrmaa esindajaid mõeti otse
ennärgematult murti ja reaktsiooniline tsarismi
surve all kirglikult õiget revolutsioonilist teooriat,²
märris V. I. Lenin. Turtienost kujunes nagu
Tšernõšovistki talurahva revolutsiooni ideoloog.

depitamatu imperialism vastu võitleja T. G.
Turtieno nimi kutsus ka pärast tema surma eh-
te hirmu ja rahutuse paupooluist ringkonda-
des. 1914. a. kuulati T. G. Turtieno 100-nda
sünniaastapäeva tähistamiseks. V. I. Lenin ütles, et
„Pärast seda olid meie rahvad miljonid ja miljo-
nid, väikerehlandi teadlikkus kodanikus muutus.

1 M. Topokui, Venopuh püeesseü sumeparmyru, Moskva,
1939, lk. 189.

2 V. I. Lenin, Teond, 31. a., Tallinn, 1955, lk. 9.

ma ja sundema selle mõttega õigust, et Venemaa on "rahvaste vangla".¹

T. G. Turtšenko esutas need mõjud ühiskondlikule mõttele ja vabastusliikumisele idatähe arengule Ukrainas. Suure revolutsioonäri traditsioonide jätkatid kirjanduses Ivan Franko, Ljuba Ukrainka jt.

T. G. Turtšenko unistas slaavi rahvaste ühne liikumist, ta oli kindel, et need saavad kõigile vabadust:

"И мня в семье клуккой,
В семье толькой, новой,
Не забудьти - помянити
Добрим тихим словом."²

¹ В. С. Дерин, Труды, 20. к., Tallinn, 1953, с. 196.

² М. Шибанко, т. 1, с. 434.

Kasutatud kirjandus.

I Marksismi - leninismi klassikud.

1. Marx, K., Kapital I, Tallinn, 1953.
2. Lenin, V. I., Millist pörandist me loobume, Teond, 2. k., Tallinn, 1949, lk. 439-480.
3. Lenin, V. I., Kapitalismi aummine Vexemaal, Teosed, 3. k., Tallinn, 1950.
4. Lenin, V. I., 183 eliöpilak soldatim andmine, Teosed, 4. k., Tallinn, 1950, lk. 371-376.
5. Lenin, V. I., Sotzialism ja talurohvas, Teond, 9. k., Tallinn, 1952, lk. 275-283.
6. Lenin, V. I., Söjareögi ja revolutsioon, Teond, 10. k., Tallinn, 1952, lk. 36-39.
7. Lenin, V. I., Kvakt hideni mõlustuiekt, Teond, 13. k., Tallinn, 1953, lk. 34-41.
8. Lenin, V. I., „Kekki” kohta, Teond, 16. k., Tallinn, 1953, lk. 108-116.

9. Lenin, V. I., „Taluurahvareform' ning proletariaadi ja taluahva revolutsioon, Teond, 17. k., Tallinn, 1953, lk. 90-98.
10. Lenin, V. I., „Kerzeli mõistatus, Teond, 18. k., Tallinn, 1953, lk. 9-15.
11. Lenin, V. I., „Rahvuspoliitika ühimeisus, Teond, 20. k., Tallinn, 1953, lk. 194-201.
12. Lenin, V. I., „Rahvuspoliitika ühimeisus kommunistis, Teond, 31. k., Tallinn, 1955, lk. 1-95.

II Allikmaterjalid.

13. Великий, В. Г., Кобзарь П. Шевченка, Полное собрание сочинений, т. IV, Москва, 1954.
14. Терцек, А. У., Полное собрание сочинений и письмо, т. XXII, Ленинград-Москва, 1925.
15. Добролюбов, Н. А., Кобзарь Тараса Шевченка, Собрание сочинений в 3 томах, т. 3, Москва, 1952.
16. Чернышевский, Н. Г., Национальная деятельность, Полное собрание сочинений, т. III, Москва, 1950.

17. Чернышевский, Н. Г., Письмо из провинции,
Полное собрание сочинений, т. III,
Москва, 1950.
18. Шевченко, Тарас, Кобзарь, [з.в.] 1947.
= Кобзарь.
19. Шевченко, Тарас, Собрание сочинений в
пяти томах, Москва, 1955-1956.
= III. Шевченко, т. 1-5.

III Світанок незалежності.

20. Бешев, П., П. Т. Шевченко в Казахстане,
Алма-Ата, 1952.
= Бешев,
21. Бельский, А., Восседание Чаранки в
России в рисунке П. Т. Шевченко,
„Славян“, 1954, т. 5.
= Бельский
22. Говда, П., П. Т. Шевченко - художник,
Квiв, 1955.
= Говда
23. Горький, М., История русской литерату-
ры, Москва, 1939.
24. Грабовский, П. А., Память П. Т. Шевченко
(1814-1861), Избранное, Москва,
1952.

25. Дмитренко, Я. Д., Общественно-политические
и философские взгляды П. Т.
Шевченко, Москва, 1954. = Дмитренко.
26. Зингер, В., "Притча о блудном сыне" П. Т.
Шевченко, "Искусство", 1956, т. 2.
= Зингер.
27. Кириллюк, В. П., Великий украинский поэт
революционер - демократ П. Т.
Шевченко, Москва, 1954.
= Кириллюк.
28. Коваленко, Л., Исторические взгляды революцио-
нера - демократа П. Т. Шевченко,
"Вопросы истории", 1954, т. 7.
29. Костомаров, Н. И., Автобиография Николая
Ивановича Костомарова, "Русская
мысль", книга VI, Москва, 1885.
30. Лебедь, П., Галушкина, А., Искусство брат-
ской Украины, "Искусство", 1955, т. 1.
31. Лещенко, Н. Н., В. Турчак, Разложение
феодально-крепостнической системы
в сельском хозяйстве Украины первой
половины XIX в., "Вопросы истории",
1955, т. 9.
= Лещенко.

32. Лунков, Я. М., Вчерашняя история крестьянского движения в России в 1825-1861 гг., Москва, 1952.
= Лунков.
33. Желтрасов, Н. А., На смерть Шевченко, Полное собрание сочинений и письмо, т. 2, Москва, 1948.
34. Новиков, М., П. Т. Шевченко - великий украинский революционный демократ, Кодитин "Украинские революционные демократы", Москва, 1954. = Новиков.
35. Вчерашнее развитие народного хозяйства Украинской ССР, Москва, 1954.
= Вчерашнее...
36. Поляков, М., Пётр Григорьевич Шевченко, Москва, 1954. = Поляков.
37. Поэты - декабристы, Москва, 1949.
38. Тейка Шмайна Велетаяда таасутихтин 300-аастарыага кытта (1654-1954), Галллы, 1954.
39. Чалак, М., П. Т. Шевченко - борьба за дружбу украинского и русского народов, Кодитин "Украинские революционные демократы о дружбе украинского народа с русским", Киев, 1955, = Чалак.

40. Шапкин, Марэтта, Парас Шевченко,
Москва, 1946.
41. Шевченко, Ф. П., Жерушская дружба
украинского и русского народов,
Москва, 1954
= Ф. П. Шевченко.
42. Шестопал, П. Л., Могила П. Т. Шевченко,
Киев, 1954.
38. А. Л. Хинкулов, П. Т. Шевченко, Москва, 1957.

IV Perioodika.¹

43. "Колокол", 1861, т. 95.
44. "Русская старина", 1877, т. 4.

¹ Suuremad artiklid perioodikas on paigutatud eriala kirjanduse kohta.

Sisukord.

	lk.
Essõna	3 - 7
I pt. Uudaina majandusliku areng XIX sajandi I poolel	8 - 23
II pt. T. g. iurtenno rēitluse pārisorjok ja kvalitātsok vastu	24 - 68
III pt. T. g. iurtenno rēitlējana rakvāstē sōpuk ut	69 - 91
IV pt. Maalimok - T. g. iurtenno rēitluse ulv	92 - 110
Lisad 1 - 10	111 - 120
Lōppkonkurōte	121 - 123
Kasutatod kirjandus	124 - 129